

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін ЧННІПБ

ЗЛАГОДА Тетяна Сергіївна

ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ЯК
ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ЇЇ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

спеціальність 015 – Професійна освіта
освітньо-професійна програма – Фінансова грамотність

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ПОФГзмч-21
Т.С. Злагода

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Дерманська Л. В.

ТЕРНОПІЛЬ-2021

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ЇЇ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

1.1. Формування та розвитку податкової культури в Україні

Останнім часом податкова система України весь час знаходиться в стані перетворень. Трансформуються ставки податків і сам порядок оподаткування, що стосується майже всіх суб'єктів оподаткування. Результативність функціонування механізму стягнення податків переважно ототожнюється з ефективною організацією структури податкової системи та інституційною практикою регулювання взаємин між органами державної влади та платниками податків.

Здійснення стратегічних цілей податкової політики постачається через механізм податкового адміністрування, який віщує не лише наявність інституційно затверджених правил стягнення податків та примусової мотивації до їх здійснення, але і вжитку економічних важелів, інструментів та заохочень у податковому процесі, а крім того й методів економічного аналізу та прогнозування податкових надходжень. Піднесення податкової системи України та осучаснення адміністрування податків не представили до очікуваних результату. При цьому неефективність чинного механізму податкового адміністрування зумовлює незадоволення інтересів населення та сприяє збільшенню паралельної економіки, що в свою чергу веде до гальмування інноваційно-інвестиційних процесів, регресу ділової активності та, як результат, зниження надходжень до бюджету.

Отож, зріст суспільного благополуччя та постачання стійких темпів економічного росту безпосередньо обумовлений від інституційних перетворень у податковій системі.

Цілісне поняття, яке налічує в себе зв'язки, взаємини та чинники впливу на процес оподаткування видає собою податкову культуру суспільства. Звісно,

розвиток податкової культури в нашій державі має свої історичні мотиви. Якщо на початку ХХ ст. базові положення оподаткування були визначені, то в часи соціалістичного періоду вони були змінилися в гіршу сторону, надто правосвідомістю радянського громадянина. В радянський період був оповіщений курс на зменшення величини та кількості податків, приватна власність була в обмеженому форматі. Базисом економічного порядку були державна та колгоспна форми власності та виробництва. Значення податків фізичних осіб вирівнювалася особливим підходом країни до бюджетних джерел доходів. Грунтом прибутків СРСР були чисті доходи галузей народного господарства, з яких збирався податок з обороту та відрахування із доходів [10]. Податки згубили своє значення регулятора економічних процесів. Внаслідок, у населення не сформувалося патріотичне ставлення до вагомості такого інституту, як податок.

Соціалізм ототожнювався з браком приватної власності, інститутів громадянського соціуму, переваги країни над всім іншим, втім ще сам І.Кант свідчив на приватну власність, громадянське суспільство і суспільну свідомість як компоненти правової держави [7].

У 1990 році з ухваленням Закону СРСР " Про власність в СРСР" постав суттєвий поворот в системі оподаткування. В Україні у 1990 році, після проголошення суверенітету й автономності, були проведені перші намагання сформувати податкової системи, позаяк постало зародження підприємництва, новітніх форм власності та здійснились трансформації у формі організації виробництва.

Перетворення у суспільно-політичному житті держави на початку 90х років, появлення підприємств та організацій приватної форми власності потребувало правового налагодження відповідних галузей, а також й податкової системи.

Отож, вже у 1994 році, а пізніше і у 1997 році були введені належні зміни та доповнення до Закону "Про систему оподаткування". У 1994 році нова редакція Закону сформулювала розподіл платежів та податків на загально

державні та місцеві. Але на фоні створення законодавчих актів не було зосереджено діяльної уваги формуванню податкової правосвідомості у громадян. Рівень податкової грамотності невисокий. Соціум ще не до кінця усвідомлює фундаментальні та загальноприйняті в ринковому суспільстві пріоритети, одна з яких є "податки — основа благополуччя держави та суспільства". Люди вважають модерну систему оподаткування соціально несправедливою, де несплата податків майже не відгукується на імідж та ділову репутацію [18].

Слід зауважити, що конкретної дефініції податкової культури не має, позаяк кожен трактує її по-своєму. Втім уперше поняття "податкової культури" вжито в працях Йозефа Шумпетера, який послуговувався даним терміном у своїй статті "Економіка і соціологія прибуткового податку", вказавши, що податкова культура є вираженням людської духовності і творчості [18] та аналізує податкову культуру в плані розвитку національної податкової системи. У праці [19] наведено вивчення принципів побудови податкової системи держави, практичний вжиток її положень є реалізацією податкової культури.

Також проведено розбір податкової культури в історично-економічному аспекті та означено вагомість податкової культури як компонента національної культури, обумовленої з суттєвими питаннями оподаткування, які відбиваються у податкових інструментах та принципах, вводять послідовну освіту та додавання змін до оподаткування, що спричинено факторами внутрішнього й зовнішнього осередків. Вказано такі компоненти податкової культури: платники податків, податкові службовці, внутрішнє і зовнішнє оточення, освіта та зріст рівня культури, трансформації в оподаткуванні, податкові інструменти та принципи оподаткування.

У науковій літературі наявні різні дефініції податкової культури. "Податкова культура — це частина загальнонаціональної культури країни, пов'язана з діяльністю учасників відносин, регульованих законодавством про податки та збори та державою, яка відображає рівень знань та дотримання податкового законодавства, правильність обчислення, повноти і своєчасності

сплати до бюджету податків, зборів та інших платежів, знання своїх прав, виконання своїх обов'язків, та як така, що включає в себе розуміння всіма громадянами», «Податкова культура - це сукупність суб'єктивних та об'єктивних чинників поведінки платника податків. Форм взаємовідносин платників податків з органами податкової служби. Що сприяє гармонійному, еволюційному розвитку податкової системи країни» [1]. «Податкова культура - своєчасна сплата податків і обов'язкових відрахувань до державних цільових фондів у терміни, що встановлюються законодавчими та нормативними документами» [14].

Податкова культура окреслюється через категорії, що включають практично всі з'явиська процесів оподаткування, специфіку фіскальних правовзаємин, постаючи засобом людської діяльності в податковій сфері, та налічується з комплексу таких елементів:

- податкових знань (інтелектуальний зріз);
- власних оцінок механізмів оподаткування та суспільних настанов, упевненості в потребі та соціальній значущості законів і підзаконних актів (емоційно-психологічний зріз);
- дійсної поведінки суб'єктів господарювання, уміння послуговуватися правовим інструментарієм: законами та іншими нормативно-правовими актами у практичній роботі (поведінковий зріз) [6].

Податкова культура - порядок соціально-психологічних та економіко-правових взаємин між платниками податків та робітниками податкової служби з питання сплати податкових платежів до бюджетів усіх рівнів та керівництвом державних цільових фондів, що опираються на засадах професійності, відповідальності та культурно-етичних принципах [16].

Взаємини між платником податків і податківцем на базисі довершеного знання податкових законів і нормативно-правових документів, культури комунікації, культурноморальні, етичні та професійні компоненти гарантування безпечної податкової діяльності та принагідного наповнення бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів [21].

Зрозуміло, що всі ці дефініції окреслюють податкову культуру в різних її площинах, одні аналізують її в ширшому аспекті, що вводить в себе не лише безпосередньо податкову правосвідомість соціуму, але і взаємозалежні між собою як офіційні так і неофіційні інститути країни, а інші - у вузькому: відповідальність платників податків їх податкову правосвідомість. Ми згоджуємо з міркуваннями щодо дефініції податкової культури в ширшій площині, оскільки в будь-яких взаєминах, а також і податкових, не може приймати участь тільки одна сторона. Сторони діють спільно між собою і успіх такої взаємодії окреслює результат взаємин. Так і податкова культура виражається в податковій поведінці платників податків.

Втім, щоб дати дефініцію податкової культури варто насамперед дослідити її як компонент самої культури. Уже в I ст. до н.е. Цицерон зужиткував поняття "культура" до особи, після чого культура стала усвідомлюватися як виховання та освіта людини, ідеального громадянина. При цьому рисами культурної людини значилися його добровільне самообмеження, додержання правових, релігійних, моральних та інших норм. Поняття "культура" розповсюдилось і на суспільство загалом, при цьому говориться про такий порядок речей, який противився природному стану з його спонтанними вчинками. Так повстало класичне осмислення культури як виховання і освіти людини, а поняття "культура" стало застосовуватися для окреслення валового процесу інтелектуального, духовного, естетичного розвитку індивіда і соціуму, виділення світу, створеного людиною, зі світу природи [9].

Філософський енциклопедичний словник вказує наступне тлумачення: КУЛЬТУРА (лат. Культура) — Спершу обробка і догляд за землею (лат. Agricultura), з тим, аби зробити її пригожою для задоволення людських знадоб, щоб вона була здатна служити людині (звідси — "культура техніки землеробства"). У переносному значенні культура — догляд, удосконалення, облагороджування тілесно-душевно-духовних спромог та потенціалів людини; адекватно наявна культура тіла, культура душі і духовна. У широкому сенсі

культура є комплекс проявів життя, здобутків і творчості народу або групи народів [17].

Українське законодавство так розкриває термін культура - сукупність матеріального і духовного здобутку певної людської спільноти (етносу, нації), накопиченого, закріпленого і збагаченого впродовж тривалого періоду, що йде від покоління до покоління, залучає всі види мистецтва, культурні надбання, культурні цінності, науку, освіту і показує рівень розвитку цієї спільноти [15]. Поняття культури застосовується для позначення матеріального і духовного розвитку в певних історичних періодах, суспільно-економічних змінах, у специфічній галузі діяльності або життя осіб.

Отже, культура призначає цілеспрямоване діяння людини не лише на природу, культура - це виховання самої людини, а також і ставлення до податків. Іншою частиною дефініції податкова культура є податок.

Податковий Кодекс України встановлює термін "податок" як неухильний, безумовний платіж до чинного бюджету, що здійснюється з платників податку чинно до цього Кодексу [4; 13]. Автори Нового словника української мови висовують дефініцію терміну "податок" як призначений країною обов'язковий збір з громадян, підприємств і організацій та адекватно "податковий" як обумовлений з розподілом і сплатою податків [11].

Жан Симондде Сімонді вказує наступну дефініцію: "податок - ціна, що сплачується громадянином за здобуті ним насолоди від громадського порядку, справедливості правосуддя, забезпечення свободи особистості і права власності. За допомогою податків покриваються щорічні витрати держави, і кожен платник податків бере участь таким чином у загальних витратах, що здійснюються заради нього і заради його співгромадян" [2]. Тож, вважатимемо, що податкова культура - це процес піднесення суб'єктів податкової системи, який віщує знання і чітке додержання податкового законодавства та розуміння ними значущості для суспільства та держави своєчасної сплати та надходження податків до бюджету.

В інституціональному плані податкова культура аналізується як специфічний міжгалузевий фінансово-соціальний інститут, що визначається нормативними, ціннісними, регламентаційними комплексами, що налагоджують податкову діяльність. Податковій культурі притаманні елементи як формальних інститутів (законодавчі та інші нормативно-правові акти, які продукуються органами державної влади й ведуться фахівцями в податковій сфері - державними службовцями), так і неформальних інститутів (загальноприйняті традиції та звички обрахунку й сплати податків, що визначають моделі поведінки платників, які зазначаються податковою культурою) [8].

Податкову культуру в інституційному аспекті дозволено сформулювати як переконання, цінності, знання, які окреслюють придатну сплату податків і неухильних відрахувань чинно до умов діючого законодавства країни. Рівень податкової культури виражається через податкову дисципліну. Податкова дисципліна породжує та удосконалює етичні й фінансові спосібності платників податків щодо здійснення його податкових зобов'язань. Для піднесення національної податкової системи країна зобов'язана надавати ґрунтовне інформування відносно надходження та розходів коштів платників податків, використовуючи новітні інтернет-технології. Така інформаційно-аналітична підтримка буде заохочувати певну громадську свідомість та збільшувати ступінь соціальної відповідальності суб'єктів господарювання.

У розвідці Іншаков О.В. [5] відділяє поняття інститутів та інституцій. Інститути вказані як типові комплекси інституцій, які являються функціональними генотипами організацій, моделями, що еволюційно нагромадилися, їх функціональної структури.

Інституції - це соціальні форми позицій суб'єктів, об'єктів, процесів і наслідків економічної діяльності, що постачають еволюцію системи суспільного поділу роботи на базі статусів, норм, правил, настанов, регламентів, контрактів, стандартів і порядків.

Необхідно зауважити, що вжиток інституцій є раціональним при розборі середовища податкової системи. Інституційне середовище видає собою комплекс інституцій, які вбачають формальну та неформальну структуру, і лічаються як заохочення й обмеження, які соціум накладає на поведінку особи.

Інституційне середовище податкової системи країни вводить систему законодавчих, економічних та культурних інституцій. Формування та розвиток податкової культури здійснюються за сприянням формальних і неформальних інституцій. Формальні інституції продукують законодавчу платформу, неформальні інституції є платформою принципів, цінностей, знань, що допускають піднімати рівень податкової ерудиції платника податків. Однією з головних проблем формування та розвитку податкової культури є доволі невисокий рівень переконання у громадян в потребі сплати податків. Існуючим є "слабкий зв'язок" між країною і платником податків, отже слід наголосити на правах платника податків та здійснення державою покладених на неї функцій адекватно до чинного законодавства.

Планове формування у громадян податкової культури має розвиватися у двох векторах: - перший - кадрове постачання системи адміністрування податків має бути перебудовувано внаслідок осучаснення системи підготовки та перепідготовки робітників податкових органів, продукування різних форм самоосвіти впродовж всієї професійної діяльності; - другий - розповсюдження в суспільстві податкової грамотності та вихованню податкової культури засновуючи із дошкільних закладів.

Значущим буде і створення телевізійних передач, які на сталій основі будуть відображати особливості та проблемні площини оподаткування, тим самим будуть заохочувати зростання податкової грамотності та зацікавленості громадян в її збільшенні. Формування та розвиток податкової культури — це активна кооперація країни та населення, яка відбивається на результати здійснення податкової політики в нормативно-правовій сфері, інформаційне підґрунтя та і на податкову культуру загалом. Податкова культура як складова

правової культури вбачає свою структуру, налічується з елементів, і оперує специфічною сферою вжитку.

В.В. Гриценко виокремлює три основних елементи податкової культури:

- податкову правосвідомість платників податків;
- рівень розвитку податкової діяльності, вводить наукові опрацювання в теорії податкової культури, а ще правотворчу діяльність;
- рівень розвитку податкового законодавства.

А також, податкова культура має ще залучати правосвідомість представників державної влади, а точніше працівників податкових органів.

Податкову правосвідомість варто асоціювати не лише зі сплатою податків та інших неухильних платежів, а й з високим ступенем організації податкових і фінансових органів, розуміння відповідальності і значущості чіткості їх діяльності для країни. Крім того, в якості самостійних елементів податкової культури варто визнавати законність і правопорядок у податковій галузі, позаяк вони показують правові вимоги та податкову дійсність, взаємозв'язок соціальних основ та культури.

Ухвалення Податкового Кодексу в Україні не розв'язало багатьох проблем у галузі оподаткування. Основний наголос у податковому адмініструванні зведено на фіскальну функцію. Безперервні зміни податкового законодавства обумовлені з ухваленням підзаконних актів формують дискомфорт для платників податків. Все це породжує негативне діяння на зріст довіри населення до податкової системи, піднесення податкової культури, поліпшення системи загальних норм оподаткування. Правотворча функція теж не є довершеною. Внаслідок цього постають складнощі і проблеми в механізмі здійснення податкових положень.

Про невисокий рівень податкової культури вказують ухилення платниками податків від нарахування та сплати, а також збільшення податкових правопорушень та податкових проступків. Якщо у розвинених державах людина, що уникає сплати податків визве громадський осуд, то в нашій країні ще вкрай невисокий рівень податкової культури, щоб соціум засуджував

тих, хто сторонитиметься від сплати податків. Багато платників податків не вбачають тієї моральної вини, уникаючи сплати податків, яку б вони усвідомили, взявши валізу їхнього сусіда чи прямо потрапивши в державну казну. Вони забувають, що їхнє сторонення від сплати податків, звелить наростити стягнення податків з добросовісних платників податків [3]. У цьому постають психологічні ознаки платників податків: світогляд, переконання, бажання, інтереси.

Психологічні аспекти щільно обумовлені з податковою правосвідомістю. Найбільш часто податкова культура зводиться до правосвідомості, що не зовсім істинно. Даний підхід дозволено назвати вузьким, який аналізує податкову культуру в якості ставлення платника податку до сплати податків [10]. Побіжно з тим, поняття податкової культури істотно ширше. Податкова правосвідомість посідає вагомую нішу в становленні податкової культури та проявляє одну із частин її будови. Головні проблеми податкової культури і теоретики і практики обумовлюють насамперед із несвідомістю платника податків. Інші мотиву низького рівня податкової культури видають на другий план [12]. Поміж проблем формування податкової культури виокремлюють такі:

- недовершеність, нестабільність податкового законодавства;
- незугарне інформування та консультування населення;
- незадовільна якість здійснення податкових процедур;
- недовіра людей до фіскальної служби;
- проблему загальної соціальної відповідальності населення, бізнесу та країни;
- непристойність роботи в фіскальній службі, низьке соціальне заохочення, значну плинність кадрів;
- процес глобалізації, як причину збільшення конкуренції в бізнесі та, як результат, постійний пошук суб'єктами господарювання шляхів зменшення сплати податків.

Здійснення механізму введення комплексу дій стосовно формування належного інституційного осередку розвитку національної податкової системи

дасть змогу вдосконалювати економіку країни та підняти на якісно новий рівень. Інституційне середовище податкової системи держави налічує комплекс законодавчих, економічних та культурних інституцій. Законодавчі інституції генерують нормативно-правову основу у податковій галузі.

Економічна складова інституційного середовища заохочує функцію суб'єктів господарювання за сприянням інструментів податкової політики. Культурна складова інституційного середовища податкової системи залучає такі головні елементи: податкову обізнаність громадян, професійну самосвідомість та етику ведення бізнесу.

Податкову культуру в інституціональному плані дозволено сформулювати як переконання, цінності, знання, які віщують слушну сплату податків і неухильних відрахувань адекватно до умов чинного законодавства країни. Формування та розвиток податкової культури здійснюються за опорою формальних і неформальних інституцій. Формальні інституції продукують законодавчу платформу, неформальні інституції є базою переконань, цінностей, знань, що допускають збільшувати рівень податкової ерудиції платника податків.

Однією з головних питань формування та розвитку податкової культури є доволі невисокий рівень переконання у громадян в потребі сплати податків. Існуючим є "слабкий зв'язок" між країною і платником податків, отже варто зосередити увагу на правах платника податків та здійснення країною покладених на неї функцій адекватно до чинного законодавства.

Механізм формування податкової культури в Україні в плані державного керівництва визначає поетапну підстановку процесу спонтанного вироблення заохочень платників податків до сплати податків, опрацювання нових форм і методів будови податкових взаємин на налагоджуваний і прогнозований процес у межах державної стратегії програми формування податкової культури в Україні [8].

**1.2. Податкова культура в умовах демократизації суспільства:
поняття та принципи**

Неминучою умовою реалізації демократичних трансформацій в Україні є додержання населенням діючого законодавства, а саме, виконання головного конституційного обов'язку, який постає у тому, що кожний зобов'язаний платити податки і збори в порядку й величинах, затверджених законом [1, 22]. Винятково це актуально нині, коли податкова система, в якій державний та приватний сектори економіки не спроможні постачити належну податкову базу, не окликається дійсним подобам суспільства, має регресивний характер. Її головною функцією є фіскальна, яка націлена на підняття дохідної частини бюджетів за будь-яких ситуацій, компромісів та поступок.

Вагомим результатом даних тенденцій є те, що більшість платників податків не зачувають довіру до системи дільби бюджетних коштів бюрократично налаштованих урядовців.

Високі ж податки відгукуються на економічне діяння платників, обертають їх етичні норми та ідеали, неволять адаптуватись до суворих умов фіску. Так, на міркування корифеїв новітньої фінансової науки [9, 282]: „в оподаткуванні принципам суспільної етики протистоїть індивідуальний прагматизм, доцільність сусідує з егоїзмом”. Доцільно зауважити, що платники податків не схоплюють фундаментальні принципи оподаткування, одним з яких є парадигма: „податки – основа благополуччя держави й суспільства” [4].

Більшість із них не тямлять для чого їх неволять сплачувати податки, відіймаючи вагому частини зароблених коштів. В Україні несплата податків фактично не позначається на ділову репутацію. Окрім цього, соціум, на жаль, побічно піддержує тих, хто не сплачує легально призначені податки і збори. Якраз в цьому аспекті, у час побудови демократичної країни, питання податкової культури є особливо болючими. І хоча розвідкою проблем адміністрування податків, ухилення від їх сплати та податкової злочинності займаються багато практиків-економістів [3; 4; 5; 7; 10] й теоретиків фінансової науки [2; 8; 9], втім окремі площини етичної сторони оподаткування нині мало досліджені. На наш погляд, ця проблема є вирішальною, винятково нині, коли якраз від якісного (а не кількісного) ступеня сплати податків і зборів

обумовлено не тільки існування суспільних інститутів, але й, в основному, рівень достатку українського соціуму.

Серед мотивів невисокого рівня сплати податків і зборів варто зауважити недоробки у фіскальній політиці, які зараз проводяться в нашій країні та зостаються далекою від прозорості для населення. Так, мізерне, але масове ухилення від сплати податків настільки затвердилось в суспільстві, що подолати його вкрай складно.

На погляд авторів [9, 316]: „укупі з тіньовою економікою та організованою злочинністю ухилення заповнює проміжок між юридичними законами й моральними підвалинами суспільства”. Одним з поштовхів податкової злочинності є етично-психологічний становище платників податків, що позначається негативним відношенням до наявної системи оподаткування. А побіжно із цим, правовий нігілізм генерує масове недодержання нормативних актів, які визначають податкові взаємини, заподіює непоправного матеріального збитку країні, добродіє виконанню податкових злочинів. Даний стан справ значною мірою пояснюється невисоким рівнем податкової культури громадян.

Приміром, в США платники податків спроможні подати позов до суду на владу штату з ціллю відвертання витрат бюджетних коштів, якщо вони доведуть незбіжність таких витрат. Оскільки асигнування фінансових ресурсів на суспільні знадоби у кінцевому підсумку постачаються за рахунок коштів платників податків. Сама ж перспектива подання такого позову суттєво укріплює статус платників податків та дає спромогу адекватно профінансувати соціально-економічну галузь. Варто зауважити, що податкова культура настільки глибоко широчіє у свідомості американця, що наростає думка про її генетичне закріплення [11].

Як уже вказувалося, платники податків реалізують свою діяльність на принципі обов'язковості сплати податків. Тому результативною діяльністю податкових органів може бути тільки тоді, коли податкоплатники будуть законослухняними громадянами країни. Законослухняна більшість може

виникнути тільки у результаті здобутки суспільством гінкого рівня податкової культури. Оскільки людина, котра знайома з податковим законодавством, своїми правами і обов'язками, а також відповідальністю за недодержання законодавчо встановлених правил оподаткування сплачує податки незалежно від ситуацій.

Аналізуючи податкову культуру, потрібно відзначити, що вона є компонентом поняття „культура” – не менш заплутаного і різнобічного явища суспільного життя [8, 17]. Її треба аналізувати як комплекс цінностей, духовне та матеріальне багатство людства. Так, автори [3, 55] карбують, що „податкова культура – це рівень розвитку суспільства, виражений в існуючих нормах системи оподаткування, глибині податкових знань населення, умовах розвитку підприємництва, а також в усвідомленні необхідності виконання податкових зобов'язань”. Одержує увагу дефініція податкової культури авторів [8, 17], які формулюють її як „соціально-економічні, психолого-педагогічні взаємовідносини між платником податків і податківцем на основі досконалого знання податкових законів і нормативно-правових документів, культури спілкування, культурно-моральні, етичні та професійні складові гарантування безпечної податкової діяльності та своєчасного наповнення бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів”. На помисел авторів [2, 4] під податковою культурою варто вловлювати „своєчасну сплату податків і обов'язкових платежів в державні цільові фонди в строки, встановленими законодавчими й нормативними документами”. При цьому, вагомим елементом податкової культури є податкова дисципліна. Її припадає означувати як безперервне навчання, розвиток та контроль моральних засад, фінансових навичок і перспектив платників податків розраховуватися з бюджетами. На нашу думку, податкова культура налічується із розуміння громадян усієї значущості для країни та соціуму сплачувати податки і збори (як частина політичної культури), а також знання прав й обов'язків стосовно їх сплати (як частина правової культури) (див. рис. 1.1). Поки що податкова культура українців перебуває на

досить невисокому рівні, а розрізнені спроби й надриви у скерованості її вдосконалення, на жаль, не дають помітних та жаданих результатів.

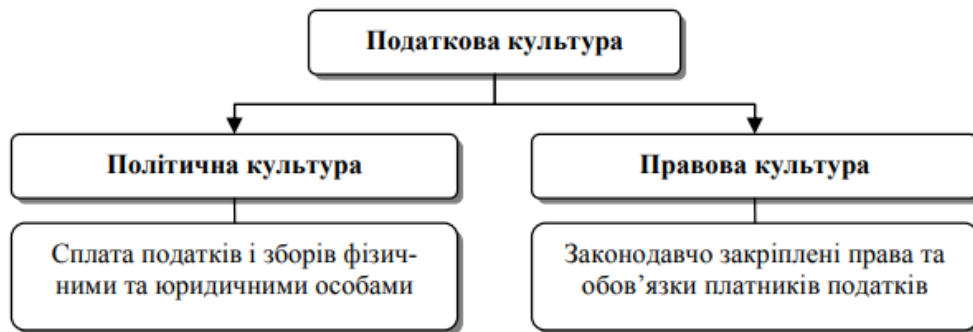

Рис. 1.1. Складові елементи податкової культури.

Варто зауважити, що прогрес демократії нереальний без взаємної довіри між країною та населенням, без поглиблення діалогу між робітниками органів податкової служби і платниками податків з додержанням вимог високого рівня податкової культури.

Нині платники податків майже безпорадні перед податковими органами. Адже будь-яка похибка в сплаті податків карається суворими фінансовими санкціями. Органи податкової служби не зацікавлені в тому, щоб добродіяти суб'єктам господарювання та населенню здійснювати норми податкового права [12]. Навпаки, зступаючи з інтересів податкових органів, чим гірше платники володіють податковими законами, більше допускають погрішностей, тим краще для них, позаяк частина заборгованості і штрафів достає на фінансування самої податкової служби, про що вказується в статті 6 Закону України „Про Державну податкову службу в Україні”.

Варто відзначити, що рівень демократії обумовлений від рівня свободи, а рівень свободи – від рівня культури. Отож, поняття „культура податківця” - є фактором не тільки політичним, а й економічним [7]. Адже від нього обумовлено покращення партнерських взаємин з платниками податків. Тому формування податкової культури громадян без зросту культури і професіоналізму робітників податкових органів не здійснимо.

Клопітна праця робітників усіх підрозділів органів державної податкової служби, відкритість та доступність, жагота до конструктивного діалогу – ось частковий перелік складових ефективності у формуванні податкової культури.

Розвиток державної податкової служби, а також формування культури податківця потребує побудови цілісної системи управління людськими ресурсами, яка постачала б залучення, збереження та мотивування кращих робітників, що добродіятиме становленню державної податкової служби як організації з значним рівнем довіри широкого кола суспільності. Тому поліпшення управління людськими ресурсами є одним із головних векторів Програми модернізації Державної податкової служби України, чинно до якої підготовлено Концепцію управління персоналом Державної податкової служби України на 2002-2010 роки. Вона окреслює: планування розвитку колективу; розробку посадових інструкцій; добір працівників з кадрового запасу на конкурсній основі; його навчання; розробку курсів навчання; підготовку педагогів; оцінку колективу; управління винагородами; піднесення кар'єри тощо [10, 61]. А також, стратегічним планом розвитку податкової служби України реалізовано Кодекс професійної етики працівників державної податкової служби, в якому виділяються підходи до організації діяльності робітників податкової служби як у взаємодіянні між собою, так і з платниками податків [5, 47].

Розгляд моральних положень та норм поведінки працівників органів податкової служби нині є першочерговою потребою. Адже податківці є виразниками суспільних інтересів, своїми впливами та вчинками вони мають добродіяти зміцненню ствердлого іміджу й престижу державної податкової служби, цінувати своє ім'я і статус. Норми поведінки, яких додержуються робітники податкових органів, зобов'язані добродіяти передбачуваності, неупередженості та відкритості [6]. У високорозвинутому демократичному суспільстві правомочність, правова впевненість та рівність перед законом є визначальними принципами; вони постачають пріоритет прав і свобод людини та громадянина (див. рис. 1.2).

Рис.1. 2. Основоположні принципи діяльності податківців

Формування справедливої і стабільної податкової системи, постачання збалансованих фіскальних інтересів та соціально-економічних знадоб усіх членів податкового процесу - необхідність і ціль кожної країни в ході побудови податкової політики. Крім того посилення заходів правової відповідальності за податкові правопорушення не може розбиратись як єдиний інструмент розв'язання цієї проблеми. Отже, вагомим є вивчити й підсумувати науково-теоретичні підходи до розкриття значення терміну «податкова культура» та надати дефініцію цього поняття..

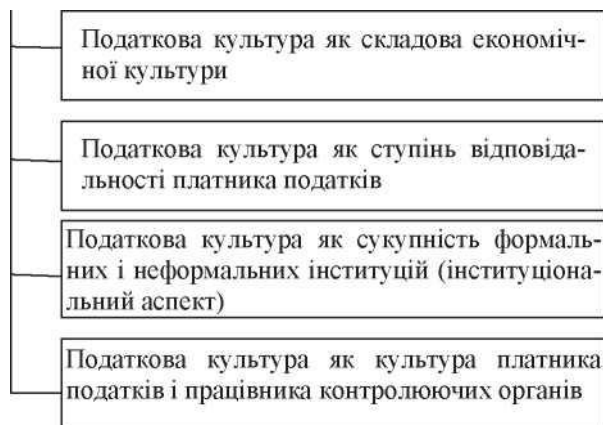

Рис. 1.3. Наукові підходи до визначення поняття «податкова культура»

Усі вказані підходи до дефініції поняття податкової культури означають її з різних аспектів та не взаємовиключають один одного (рис. 1.3.). Так, і вчені зріють податкову культуру по-різному: одні - як порівняно вузьке поняття, що сполучає податкову дисципліну, податкову свідомість та відповідальності платника податків. Інші допускають це поняття широким, що зливає і податкову правосвідомість, і прив'язує між собою інститути держави (офіційні та неофіційні), а також взаємини учасників податкового процесу. Отож, дане поняття є доволі полісемічним і пов'язує в собі такі компоненти як: фінансові, морально-етичні, політичні, правові, психологічні, управлінські, виховні та організаційні.

Узагальнення всього вищевказаного допускає виокремити основні властиві ознаки, що означають зміст податкової культури. Податкова культура - це організаційно-правове середовище, у якому відбувається взаємодія суб'єктів у галузі оподаткування, що включає податкову культуру особи (робітників контролюючого органу та платників податків); корпоративну культуру (контролюючого органу всередині його будови та взаємодія з платниками податків); податкову культуру суспільства (культура правовідносин у галузі оподаткування органів державної влади і місцевих органів, платників податків та громадських організацій) (рис.1.4.).

Отже, до визначальних критеріїв, що також описують рівень податкової культури, варто віднести такі її складові:

- податкова свідомість - це ставлення населення до податкового законодавства, податкових подій, яке базується на почуттях і знаннях законів (суб'єктивний рівень);

- податкова дисципліна - це стабільне та цілісне навчання, розвиток, контроль фінансових перспектив та моральних потенціалів платника податків слушно та в абсолютному обсязі здійснювати свої обов'язки стосовно сплати податків та обов'язкових платежів у бюджет;

- податковий менталітет - це властиві ознаки та відзнаки податкової свідомості та поведінки певної спільноти людей.

Рис.1.4. Зміст поняття податкова культура

Отже, якраз податкова культура є валовою проекцією культури в соціально-економічній галузі та виводить соціальний інститут податкової системи і важелі її розвитку, що відбиваються на економічний осередок та засновують його.

1.3.Інституціональні засади розвитку податкової культури в державі

Осучаснення системи оподаткування в умовах несталої новочасної економіки видає собою один з найбільш вагомих процесів податкової системи, позаяк якраз податки та збори постачають практично 90 % надходжень доходів до бюджету. Безперервні реформи податкової системи здебільшого обумовлені неадаптивністю розподілу бюджетних запасів і ролі податків та зборів у бюджетах. Формуванням у громадян високої податкової культури й підтриманням зусиль, скерованих на наповнення дохідної частини бюджету, посідають відповідні підрозділи Державної податкової служби України. Головними векторами їх діяльності є діяльне роз'яснення в засобах масової

інформації порядку за різних рівнів. Отже, постає потреба в константному оновленні державних законів та інших нормативно-правових документів з питань оподаткування, проведення семінарів, консультацій, прес-конференцій, брифінгів, „гарячих ліній” тощо. А також, з ціллю проведення масово-роз’яснювальної діяльності серед широких прошарків населення податковими органами кожного року залучаються волонтери.

Творити податкову культуру населення варто ще з раннього віку. Так, в багатьох іноземних державах (США, Великобританія, Німеччина, Франція, Швеція та ін.) відбувається цілеспрямована виховна робота з різними категоріями населення, націлена на добросовісну сплату податків. В школах й університетах відбуваються спеціальні заняття, дискусії, зустрічі з представниками податкових органів. Побіжно із цим, з метою виховання законослухняних громадян, задіяні різні інформаційні й освітні відомства, телебачення та радіомовлення, правоохоронні органи. Досвід демонструє, що не можливо виховати порядного платника податків, якщо не виставляти зразки чіткого і доцільного вжитку податкового законодавства.

Організація навчальних занять в школі з виховання податкової культури – це діяльність на перспективу, позаяк тільки законодавче поле не зуміє дати належного результату, якщо законослухняність населення не буде приготовлено до її усвідомлення. Якраз тому, Міністерству освіти і науки України спільно з Державною податковою адміністрацією України варто опрацювати та ввести в шкільний курс дисципліну – основи податкових знань, у якій досвідчені педагоги і податківці будуть викладати історію оподаткування, податкове законодавство, права і обов’язки платників податків, повноваження податкових органів тощо. Знайомство в ранньому віці учнів з основами оподаткування дасть змогу в майбутньому значно збільшити рівень податкової культури громадян. На міркування окремих фахівців [3; 4; 8; 9], всі навчальні програми багаторівневої системи освіти зобов’язані включати елементи податкової культури.

Отож, для формування податкової культури платників податків, на нашу думку, слід провести систему заходів організаційно-управлінського характеру, а точніше:

1) провести роз'яснювальну роботу, а також пропагандистську діяльність серед громадян стосовно формування податкової культури;

2) надавати платникам податків повну та неупереджену інформацію щодо останніх переінакшень у податковому законодавстві;

3) застосовувати засоби масової інформації для агітації обов'язку сплати податків і зборів в ладі й величинах, затверджених законодавством;

4) впроваджувати відповідні дисципліни в шкільні та вузівські програми (приміром, основи податкових знань, фіскальна соціологія тощо);

5) Кабінету міністрів України воєдино з Державною податковою адміністрацією України підготувати Програму розвитку податкової культури, яка планомірна на підняття престижу та добродіятиме підвищенню суспільної поваги до законослухняних платників податків;

6) аналізувати громадську думку стосовно системи оподаткування та податкового законодавства, а також додавати належні зміни у законодавче поле роботи податкових органів;

7) провадити боротьбу із корупцією в органах податкової служби, вводячи робітників Прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, інших правоохоронних та контролюючих органів;

8) нарощувати професіоналізм і компетенцію службовців органів державної податкової служби напрямом їх навчання та проходження стажування за рубежами;

9) увести обслуговування платників податків із застосуванням Інтернет-ресурсів (на факті податкової роботи органів США, Великобританії);

10) застосовувати міжнародний досвід й тенденції розвитку податкових органів у закордонних землях.

Узагальнюючи, варто зауважити, що поліпшення та розвиток податкової культури серед громадян добродіятиме незмінному збільшенню надходжень

податків і зборів до бюджетів, збільшенню рівня добровільної сплати податків, активізації роботи суб'єктів підприємницької діяльності, зростанню прозорості й порядності податкової служби, поліпшення якості обслуговування їх механізмів загальним рівнем податкового навантаження платників продукує передумови для розвитку іншого сегментування платників податків, збільшенню довіри до органів державної податкової служби з сторони суспільства.

При обопільному бажанні й заінтересованості платників податків та податкових органів план дій (стосовно цілеспрямованого формування у населення податкової культури) зі зваженням на специфіку соціально-економічних взаємин цілком вірогідно втілити в реальність. Виконання конкретних цілей має базуватися на таких опорних положеннях: верховенстві Конституції й законів України, лідерстві прав людини, патріотизмі, професіоналізмі, компетентності, найкращому поєднанні повноважень та відповідальності.

Придатні умови для піднесення підприємництва, державна політика, планомірна на підняття престижу платників податків, формування його високої суспільної поваги є визначальними прерогативами структури матеріально та духовно багатой України.

Одним із результативних засобів зростання податкових надходжень до державного бюджету є механізм введення системи дій стосовно формування інституційного осередку для розвитку національної податкової системи. Позаяк ефективність справляння податків ґрунтується на ментальності жителів, то позиція податкової культури в інституціонально-еволюційному плані розвитку податкової системи України є доволі важливою. Податкова культура є елементом загальнонаціональної культури країни, яка обумовлена з функціонуванням всіх членів податкових взаємин стосовно повної та придатної сплати податків і зборів до бюджетів; є індикатором дієвості податкової системи [8].

Через це неодноразово постає питання про потребу побудови державної стратегії формування податкової культури членів податкового процесу, адже рівень податкової культури дотепер зостається низьким. Громадяни нерідко легковажать країною, допускають, що вони не повинні платити податки. В свою чергу, держава теж не дає їм конкретно зрозуміти, що податкові надходження використовуються на поліпшення добробуту суспільства загалом. Внаслідок ухилення від повинностей платника податків для людей – це норма. Тим не менше, тільки санкції за податкові правопорушення не здатні служити монолітним рішенням цієї проблеми, позаяк одним з найбільш конфліктогенних питань податкового процесу є постачання соціальної справедливості оподаткування і додержання паритету інтересів країни та платників у податковому процесі. Взірцем даної проблеми є модель «раціонального вибору платника податків», яку в 1972 р порадили М. Аллінгам і А. Сандмо [10].

Втім на практиці показалося, що фактично кожен платник податків не проходить одну або декілька податкових перевірок. А ухилення від податків все одно зостається на високому рівні. Це тлумачиться тим, що накладені санкції вказують не про ефективність роботи податкових органів, а про те, що оштрафувати вільно будь-кого, але при цьому дійсна величина прихованих доходів розкривають не завше.

Світовий досвід у зазначеному сегменті державного управління вказує на необхідність вироблення єдиних науково-обґрунтованих підходів до вироблення національної податкової культури зі зваженням на економічні, фінансові, демографічні та соціальні прикмети розвитку країни. За останні роки нагромадилося багато розвідок, в яких розглядається поведінка платників податків у різних державах, науковці все частіше виокремлюють неекономічні фактори, які відгукуються на оподаткування. Одні автори наголошують на податковій етиці і відзначають розрізнення між державами в додержанні податкового законодавства, інші – акцентують на податкову мораль і свідомість. Всі ці фактори є компонентами податкової культури, для

усвідомлення якої ключовим чинником являються взаємини між платником податків і країною. Культура функціонування податкових органів має діяння на платника, витворюючи певний тиск, з іншої сторони, платники мають певний вплив на податківців. Якщо даний тиск зступає за межі загальної культури, то між платником і податковим органом постає конфлікт, який, безсумнівно, зумовлює гальмування сплати податків. Нинішній конфлікт між підприємцями та урядом щодо Податкового кодексу показав, наскільки віддаленими від партнерських є взаємини між владою та бізнесом. Отже, в новочасних умовах головним курсом податкової політики повинно бути формування та розвиток податкової культури.

Кожен інститут має у своєму володінні унікальний склад інституцій, що постачає перспективу різноманітних форм людської діяльності. Д. Норт ділить інституції на неформальні і формальні. Під неформальними інституціями він тямить наявні неофіційні, неправові обмеження. До них припадають певні традиції, усталені звичаї, неписані кодекси поведінки, господарська етика, культурна спадщина та ментальні загальники. Формальні інституції – це офіційні, правові обмеження, які є наслідком наділення інституціональних норм суспільства правовими рамками, тобто їх юридичним затвердженням та належною організаційною реалізацією. Податковій культурі характерні частини як формальних інститутів (законодавчі та інші нормативно-правові документи, які виготовлені і підтримуються податковими фахівцями – державними урядовцями), так і неформальних інститутів (загальноприйняті звички та традиції нарахування і сплати податків, які породжують моделі поведінки платників податків, що формуються податковою культурою) [6].

Імперативом податкової системи повинно бути поєднання фіскальних зацікавлень та інтересів платника податків на базі формування партнерських взаємин. Діяльність податкових органів багато в чому обумовлена від того, які взаємини у них вестимуться із платниками податків. Платник податку це передусім партнер країни, його кошти – головне джерело державних доходів. Отож, в даний час податківцям варто більше уваги надавати тлумаченню

правових актів, оскільки податкове законодавство вкрай не всім дохідливе через свою складність та багатозначність. Більшість податкових спорів постають лише тому, що платники схоплюють ті чи інші принципи податкового законодавства не так, як податківці. З іншого боку податкові органи також будуть працювати успішно, якщо платники податків будуть додержуватися податкового законодавства. Але це все узалежнено від високого рівня податкової культури в державі. В Україні як і в більшості держав пострадянського терену формальна інституціоналізація виникнула раніше, ніж умови для їх результативного функціонування. Мотивом цього стало брак належної законодавчої бази і практики проведення податкових реформ, що doprowadило до копіювання доміант податкового законодавства у західних держав. При ввезенні формальних інститутів варто звертати увагу те, що вони зобов'язані відповідати рівню неформальних взаємин. Тому процес інституціоналізації податкової культури варто аналізувати як поетапну заміну процесу спонтанного вироблення мотивування платників податків до сплати податків та зборів, опрацювання нових форм і методів організації податкових взаємин на регульований і прогнозований хід в межах державної стратегії формування податкової культури.

В якості етапів даного процесу Д. Касімов радить наступні:

- поява потреби в додаткових бюджетних коштах, задоволення якої потребує спільних організованих дій;
- формування валових цілей і завдань розвитку;
- розробка засад, процедур податкового функціонування;
- інституціоналізація розроблених норм і правил, тобто формування механізму їх практичної реалізації;
- приведення системи диференційованих заходів і форм відповідальності (системи податкових санкцій) за їх порушення;
- формальне і неформальне визначення інституційної структури податкової культури [4].

Для того, аби проаналізувати інституціональні основи організації податкової культури передусім потрібно розкрити структуру її системи формування (табл.1.1.).

Таблиця 1. 1.

Складові податкової культури за рівнями прояву і суб'єктами впливу

Рівні реалізації – Суб'єкти	Платники податків	Контролюючі органи	Держава
Індивідуальний рівень (мікро)	Інтеріоризація індивідом соціальних структур (габітус)	Поведінкові паттерни та диспозиції	Норми громадянського суспільства
Соціальний рівень	Соціальний капітал	Культура діяльності податкових органів	Суспільна довіра
Державний або соціетальний рівень (макро)	Податкова мораль	Політика в сфері адміністрування податків	Податкова політика

Механізм формування податкової культури залучає в себе три взаємопов'язані ступені, які являють його внутрішній зміст. Даний розподіл не вказує на відокремлене буття різнорівневих форм податкової культури, говориться про один і той самий феномен з різних аспектів. З таблиці помітно, що на індивідуальному (мікро) рівні платникам податків зобов'язана бути властива інтеріоризація людиною соціальних структур. Тут говориться про хід включення соціальних норм і цінностей до внутрішнього світу індивіда. Дозволено допускати, що на даному етапі кількісна акумуляція ухвалених індивідом принципів, засвоєних ним цінностей ступає у нову якість, що відбиватиметься у зміні поведінки особи під дією змін у будові особистості.

Інтеріоризація є фактом вдалої соціальної адаптації індивіда. Свідченнями неуспішного пристосування є незадоволеність індивіда соціальним оточенням (опортунізм), до якого вона приєднується, бажання вийти за його кордони, а також її поведінка, що суперечить нормам, вимогам даного осередку. З сторони контролюючих органів мікро підхід акцентується на взаємодії між суб'єктами,

які виникають в межах робочого колективу. Взаємодії мають стійкий характер і сполучають податківців у мережі. Закоренілі паттерни взаємодії в мережах зумовлюють до утворення не менш стійких поведінкових паттернів та диспозицій, які в певних епізодах навіть інституалізовані в «Кодексі професійної етики працівників ДПС», який був розроблений авторським колективом Науково-дослідного центру з проблем оподаткування. Диспозиції в такому випадку посвідчують нам про дозволену вірогідну, неухильну недопустиму поведінку суб'єкта. Значення країни на цьому рівні є доволі помітним, оскільки вона являється правовим гарантом додержання прав людини. Громадянське суспільство виходить з громадянина, його прав і свобод, постачання гідності особи. У ідеалі громадянське суспільство дозволено аналізувати як суспільство, в якому побутують розвинуті економічні, культурні, правові, соціальні взаємини між його індивідами. Це характерний соціальний простір, в якому громадяни взаємодіють як незалежні індивіди, а, взаємодіючи, формують складну, багаторівневу систему громадянських зв'язків і взаємозалежностей, які і утворюють власне соціальне життя і власне соціум, якому не потрібен тиск зі сторони політичних структур, щоб діяти. І хоча з погляду відношень з країною громадянське суспільство є галуззю автономного існування, країна все ж таки зобов'язана бути фундатором норм людської поведінки, яким має окликатися сумлінний громадянин (в нашому разі, платники податків та контролюючі органи), які б сполучалися у своєрідну модель, у якій люди як громадяни своєї спільноти налічують гуртові обов'язки і діють адекватно до них. Провідний капітал будь-якого суспільства – цінності, установки та стереотипи. Якраз цінності, якими оперуються громадяни у щоденному житті, є базою довіри між людьми і їх кооперації, тобто соціальний капітал є прийомом групової солідарності. Втім такі соціальні явища як корупція, лобіювання зі сторони контролюючих органів приватних інтересів породжують безуспішність податкових реформ і невисоку продуктивність здійснення податкової політики. Тому неминучим є формування умов і напрацювання системи заходів, що підтримуватимуть нагромадження

соціального багатства і формування податкової культури як опорних елементів побудови успішної системи оподаткування, що допустить підняти рівень добровільності сплати податків.

Дієвість роботи будь-якої системи, передусім, обумовлений від рівня кваліфікації кадрового складу, від їхнього ставлення до професійної діяльності, від морально-етичних принципів та особистих рис. Професіоналізм податкового інспектора має базуватися на знаннях, комунікабельності, упевненості. Дана впевненість має опиратися на особистих здібностях інспектора: умілість легко переконати інших у достовірності постановки питань, та заходитися психологічний контакт із платником податків [6].

Професіоналізм і взаємна відповідальність є основними індикаторами нового рівня кооперації країни та платників податків, а також гінкої податкової культури та податкової дисципліни. Головна ціль податкових органів повинна бути націлена на протистояння затвердженню в суспільстві умисного ухилення від сплати податків як акту, який вбачає особисту вигоду. Актуально сформувати не лише схвальний образ робітника податкового органу, а й пильного платника податків. Безгрунтовні дії однієї зі сторін зумовлюють нестабільність всієї системи і нерезультативності вжитку заходів. Соціальний рівень – рівень колективів та спільнот, груп, що є детерміновані рівночасно мережево. В таких групах постає незначна солідарність та довіра. Довіра, а саме норми, що орієнтують поведінку суб'єктів до довіри, є епіфеноменом соціального капіталу, ефективним прийомом зменшення трансакційних витрат. В Україні проводиться робота стосовно розвитку рівня податкової свідомості та культури населення, втім жодні реформи нереальні без довіри. Позаяк саме довіра дасть змогу підняти рівень добровільної сплати податків. Якщо платники податків зрідимуть, що країна є надійним захисником їхнього статку та гарантом їх благоденства, вони з гонором здійснюватимуть свою конституційну принуку зі сплати податків. Визначною складовою в поліпшенні взаємин між платниками та податковими органами є довіра до платників зі сторони податкових органів. Скорочення кількості й тривалості перевірок і зменшення

рівня вжитку штрафів послужать постачанню довірливих взаємовідносин між суб'єктами податкових взаємин. Державний або макрорівень орієнтований на інституціональний вимір соціального капіталу, вираження стійких взаємовпливів між ступенями і формами інституалізації та взаємодіями на засаді довіри. Тобто, макропідхід силкується відповісти на питання як конкретна політична чи соціально-економічна інституційна організація переформовує відтворення податкової культури. У ситуації платників податків головним елементом є податкова мораль, яка виражається у внутрішній мотивації громадян до сплати податків. Тобто наявні певні принципи і правила, які визначають поведінку і дії населення у галузі оподаткування. Позитивна мораль охоплює форми громадянської свідомості, принуки, дисципліни. Отож, на державному рівні вкрай суттєво визначити моральні імперативи, які, можна сказати, стали б взірцем, якому має окликатися добросовісний платник. Чинна в Україні політика у галузі адміністрування податків не вирівнює соціальний розрив між платниками податків та контролюючими органами, система адміністрування породжує масове незадоволення зі сторони платників, що проявляється в безперервному ухиленні від сплати податків. Це, в свою чергу, від'ємно позначається на іміджі контролюючих органів та систему оподаткування загалом. Внаслідок цього, внутрішня мотивація платників стосовно сплати податків у абсолютному обсязі поволі втрачається. Досвід в Грузії у розв'язанні цього проблемного питання для України є виразним прикладом. Реформу податкової системи грузинський уряд заснував не з разючого скорочення ставок, а з системи мотивацій робітників податкової служби. Розрахувати всіх податкових інспекторів за один раз було б парадоксальним. Отож, уряд поставив за ціль трансформувати їх ментальність, реформувавши систему мотивації. Строгі вирокі податковим інспекторам, голосні арешти великих корупціонерів, яким давали спромугу відкупитися, перевівши до бюджету величезні суми, деколи в кілька десятків мільйонів доларів, прудко відбили охоту брати хабарі. Дані методи породили несхвалення

зі сторони правозахисних організацій, але виразно показали соціуму та урядовцям, що правила гри поіншали, і держава стала жити по-новому.

Рівночасно також поліпшувалося адміністрування податків, знизилась ставки, поволі були відмінені всі пільги і поменшали перевірки. Також раціональним було б врешті-решт перетворити модель адміністрування податків з «управління і контролю» на «сервісне обслуговування».

Податкова політика видає собою систему взаємин, що формуються між платниками податків і країною з приводу другорядного перерозподілу доходів. Втім допоки громадяни, не будуть вірити одне одному, як громадини і як суб'єкти економічної діяльності, – ні економіка, ні країна не будуть спроможні функціонувати продуктивно. Отож, в плані формування податкової культури податкова політика має бути наслідком суспільного вибору, показом відродження духу, відчуттям спільної цілі у суспільстві вільних у своєму виборі громадян.

Тому, усі суб'єкти податкової культури в окремій країні взаємозалежні, бо всі вони – взаємно схожі носії особливостей національної культури. Податкова культура вкупі з соціальним капіталом соціуму формулюють характер податкової політики. В свою чергу податкова політика теж позначається на ступінь податкової культури та на характер соціального капіталу. А це дає можливість здійснити висновок про те, що між ступенями вираження податкової культури є присутнім зв'язок як згори вверх, так і зверху вниз.

Сходячи зі сказаного вище, можна запропонувати дефініцію податкової культури. Податкова культура проявляє собою сукупність цінностей, норм, затверджених правил і принципів у галузі податкових взаємин. Вказана модель вводить в себе правомірні дії, як платників податків, так і податкових органів. Кожен суб'єкт податкових взаємин самостійно обирає для себе ступінь його податкової культури, що різниться нормами, принципами і цінностями. Податкова культура налічується з розуміння населенням всієї значущості для країни і суспільства сплати податків, знання власних прав і обов'язків по їх сплаті. Платник податків зобов'язаний осмислювати, що податкові

надходження до бюджету необхідні для реалізації країною своїх функцій (утримання армії, флоту, поліції, забезпечення здобутку гідної освіти, надання послуг у галузі охорони здоров'я і т. д).

Поки ми не убачаємо системи взаємодій між країною і платниками, які би мали базуватися на основі реципрокності відносин. Вони не допускають і міркування про те, що податкові надходження здатні повернутися до них у подібні тих чи інших послуг, і, здається, рішуче впевнені, що цим грошам припадає безслідно пропасти десь у надрах країни. Звідси – незадоволення з приводу імовірних новацій у податковій системі та підозра, що цілком будь-яких інновацій є лише експропріація простих громадян. Через це варто формувати і розвивати податкову культуру як населення, так і кадрового складу податкових органів.

Висновок до розділу 1

Податкова політика — це система взаємовідносин, які складаються між платниками податків і країною щодо вторинного перерозподілу доходів. Але поки громадяни не будуть довіряти один одному, як громади і як суб'єкти господарської діяльності, ні економіка, ні країна не зможуть продуктивно функціонувати. Отже, з точки зору формування податкової культури податкова політика має бути наслідком громадського вибору, демонстрацією відродження духу, відчуття спільної мети в суспільстві вільних у виборі громадян.

Україна працює над підвищенням рівня податкової обізнаності та культури населення, але жодні реформи не є нереалістичними без впевненості. Тому що саме довіра підвищить рівень добровільних податкових платежів. Якщо платники податків побачать, що країна є надійним захисником їхнього багатства та гарантом їхнього благополуччя, вони з гордістю виконають своє конституційне зобов'язання щодо сплати податків. Істотним компонентом покращення взаємовідносин між платниками податків та податковими органами є довіра податкових органів до платників податків.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИКУ ФІНАНСОВО-ГРАМОТНОГО СУСПІЛЬСТВА

2.1. Аналіз сучасного стану податкової культури в Україні

З давніх-давен проблема оподаткування була вкрай важливою, позаяк ефективно наповнена державна скарбниця є гарантією стабільності та розквіту країни. Успішно наповнена, тобто коли податки сплачуються так, що платники не вбачають надмірного податкового тиску, а коштів у бюджеті вистачає для забезпечення неминучих видатків. Втім в Україні, на жаль, широко поширеною є антифіскальна поведінка громадян, яке не охоплює налагоджену податкову систему як базу достатку країни і суспільства. Соціально-економічні умови сучасності є вкрай настороженими, що викликано передусім військовими діями на території нашої країни. Інфляція, падіння курсу національної валюти, зріст цін на товари та послуги, низький рівень соціального забезпечення населення негативно відбиваються на і так низький рівень довір'я громадян до країни. Як результат, потреби бюджету прудко збільшуються, і в даних умовах браку фінансових ресурсів важливо говорити про підняття рівня податкової культури населення. Проблема підняття рівня податкової культури суспільства постійно була і є актуальною в Україні, позаяк високий рівень податкової культури підтримує збільшенню податкових надходжень, які є головним джерелом доходу бюджету країни.

Проблеми податкової культури відшукали широке віддзеркалення в доробку багатьох науковців, а саме: Т. Воїнової, А. Зюзгіна, Ю. Іванова, Б. Карпінського, Ю. Клепікової-Чижової, О. Коловоротної, А. Крисоватого, О. Павленко, А. Соколовської, Л. Трофімової, В. Федосова та інших. Питання, обумовлені з розвідкою формування податкової культури, показано в багатьох фахових виданнях і наукових статтях, втім єдиного підходу до дефініції поняття «податкова культура» немає.

Ми вбачаємо, що найкращим курсом наповнення державної скарбниці через постачання абсолютної та своєчасної сплати податків є підняття рівня добровільної сплати податкових платежів. Довіра громадян до податкової системи тут виконає не останню роль, отож таке поняття, як «податкова культура» вимагає вивчення, втім не всі тямлять дане поняття правдиво. Вперше термін «податкова культура» використав у своїй статті «Економія і соціологія податку на прибуток» Йозеф Шумпетер, який зазначив, що «податкова культура є вираженням людської духовності та творчості, спрямованим на збільшення рівня податкової свідомості суспільства» [1, с. 290].

Податкова культура – це складне соціально-економічне явище, і розгляд наукової літератури засвідчує брак єдиного підходу до дефініції терміна «податкова культура». Дозволено підсумувати та сказати, що, на міркування науковців, під податковою культурою усвідомлюють ступінь розвитку суспільства, відображений в наявних нормах системи оподаткування, вичерпності податкових знань громадян, умовах розвитку підприємництва, а також в розумінні потреби здійснення податкових зобов'язань [2].

Важливою передумовою ефективного функціонування податкової системи є податкова грамотність населення. Громадяни розвинених країн чітко розуміють необхідність та неминучість сплати податків, що значно підвищує рівень добровільності їх сплати. Податкова культура настільки глибоко лежить у свідомості американця, що складається враження про її генетичне закріплення. Не менш значущим фактором для взаємодії між платниками податків та податковою системою є добровільна сплата податків та власні ініціативи від підприємців.

Важлива частина платників податків ще не осмислює та й не надіється на те, що добровільна і повна сплата податків «повернеться» до них у формі певних суспільних послуг і соціальних гарантій. Якщо казати про підприємців як платників, то ступінь добровільності сплати ними податків важливою мірою обумовлений від легкості ведення бізнесу.

Світовий банк кожного року оприлюднює рейтинг «PayingTaxes». Зміст рейтингу – зіставити всі держави світу за критеріями, які прямо обумовлені з легкістю і простотою піддержання бізнесу.

Загалом є три критерії [3, с. 12]:

- перший – ступінь податкового тягара (економісти підсумовують, який відсоток від доходу підприємства являють усі податки, що сплачуються);
- другий – показник періодичності виконання податкових платежів, тобто відомості про те, скільки разів на рік бізнесу необхідно подавати податкову звітність та сплачувати податки;
- третій – кількість часу, який підприємець тратить на додержання податкового законодавства (загальне число годин на рік на підготовку, складання, подання звітності та проведення податкових платежів).

Підсумки рейтингу щодо кожного критерію впродовж 2012–2014 рр. показано в табл. 1.

Таблиця 2.1.

Підсумки рейтингу «PayingTaxes» за 2018–2020 рр. [4]

Країна	Позиція в рейтингу			Загальне податкове навантаження, %			Кількість платежів			Кількість годин, витрачена для дотримання податкового законодавства		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Білорусія	129	133	60	60,7	54,0	52	10	10	7	338	319	183
Німеччина	72	89	68	46,8	49,4	48,8	9	9	9	207	218	218
Польща	114	113	87	43,8	41,6	38,7	18	18	18	286	286	286
Україна	59	56	52	55,4	54,9	52,9	28	28	5	491	390	350
Росія	64	56	49	54,1	50,7	43,2	7	7	7	177	177	168
Румунія	136	134	52	44,2	42,9	48,9	41	39	14	216	200	159

У наведених в табл. 2.1 відомостях простежується похвальна тенденція в українській галузі оподаткування. Позиції України в рейтингу дужчають з кожним роком. Це підтверджує те, що способом реформування податкової

сфери та пристосування до європейських стандартів є домірним. Валова кількість годин на рік на підготовку, складання, подання звітності та проведення податкових платежів скорочується, що не може не радувати підприємців. Цей індикатор знизився на 141 годину, що являється 28,72% від значення у 2012 р. Чи стає бізнесменам України легше вести свою діяльність також можна побачити за індикатором віддаленості податкової політики України від «передового рубежу» – оптимального результату по кожному з показників «Doingbusiness» – у всіх державах, що приймають участь в даній розвідці. Цей індикатор дає змогу оцінити в абсолютному вияві показники, що позначають правовий режим держави, і наскільки вони трансформувалась з плином часу. Даний індикатор засвідчує, наскільки та чи інша країна неблизька до «передового рубежу», бере значення, притаманні для передової практики для того чи іншого індикатора, вираженого серед усіх країн за час з 2018 р. Він дає спромогу користувачам визначити розрив між показниками тієї чи іншої держави та оптимальними показниками в будь-який період часу й охарактеризувати зміни з плином часу в індикаторах, які позначають правовий режим держави, чинно до відомостей «Ведення Бізнесу».

Індикатор віддаленості від «передового рубежу» для країни одержує значення від 0 до 100 балів, де 0 балів привласнюється найгіршим показниками, а передовий рубіж одержує 100 балів [5]. А саме, за досліджуваний період можемо вбачати планомірне зростання показника. Надто стрімко він збільшився у останні роки, що допустимо пов'язати з введенням в дію Податкового кодексу та внесенням численних змін до нього, тобто податкові реформи безперечно мають позитивний діяння. Впродовж останніх п'яти років індикатор зріс на 52,35 пункту, а ще у 2020р. він навіть не добирався до такого значення. На нинішній день розрив між здобутками у галузі оподаткування України і «передовим рубезем», розрахованим на базі оптимальних показників у всіх державах і за всі роки, налічує 30 пунктів.

В Україні простежуються схвальні зміни, що торкаються української податкової системи, втім трудитися є ще над чим. Якраз тому ще навесні 2018

р. велика кількість підприємницьких асоціацій та визначних науковців сполучили свої зусилля для розробки проєкту податкової реформи, що заохочувала б економіку, була б простою і побіжно здійснювала завдання наповнення бюджету. Сформовані пропозиції показували запит соціуму на припинення взаємного обману між владою, підприємцями і громадянами, для протидії корупції способом полегшення системи і скорочення прав урядовців, а також на швидке відновлення економічного зросту [6, с. 163].

З вказаного вище можна підсумувати, що для підняття рівня податкової культури громадян, а саме підприємців, країні треба надати їм спромогу простіше вести свою діяльність. Бізнесмен, який усвідомлюватиме, що він відносить частину свого доходу, але країна постачить його цільове вживання на суспільно вигідні потреби, який менше часу проводитиме за розбором новацій та складностей податкового законодавства та який розумітиме, що робітники контролюючих органів здатні розтовкмачити та допомогти, буде доброхітно сплачувати податки.

Отож, поняття податкової культури слід аналізувати побіжно із поняттям податкової дисципліни платників податків та службової дисципліни посадових осіб контролюючих органів. Податкова дисципліна – це безперервне навчання, розвиток і контроль моральних і фінансових спромог і потенціалів платника податків розплачуватися з бюджетами зі зважанням на синхронності взаємодії контролюючих органів з ухваленням й оформлення податків і податкових повинностей [7].

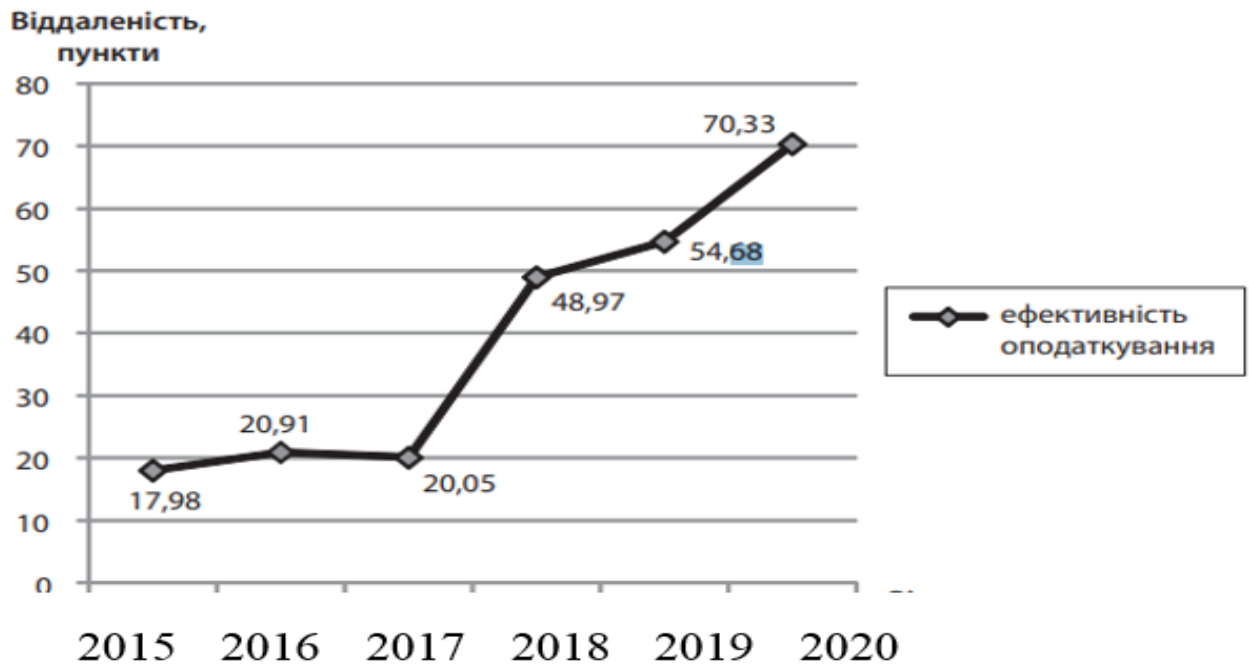

Рис.2.1. Віддаленість України від «передового рубежу»

Тому поняття податкової культури включає діяльність платників податків та податкових інспекторів. При цьому вигідно розглядати такий вид діяльності: з одного боку, культура діяльності контролюючого органу має фундаментальний вплив на платників податків і створює додатковий тиск, з іншого боку, платники податків чинять певний тиск. про наглядовий орган. Якщо цей тиск виходить за межі загальної культури, виникнуть конфлікти між платниками податків і податковими інспекторами. Звичайно, конфліктна ситуація контролюючих органів спричинила затримки платників податків [7].

Податковий тягар платників податків з кожним роком збільшувався, що спонукало їх знаходити законні та незаконні методи ухилення від сплати податків. Тільки у 2019 році загальний економічний ефект від заходів податкової міліції щодо прикриття злочинів ухилення від сплати податків склав приблизно 14,6 млрд гривень [8].

2.2 Моніторинг податкової культури України в міжнародному контексті

Одним із дієвих засобів збільшення податкових надходжень до державного бюджету є здійснення низки заходів щодо створення інституційного середовища для розвитку національної податкової системи. Позаяк успіх оподаткування ґрунтується на менталітеті населення, роль культури оподаткування у розвитку та еволюції української системи оподаткування є дуже важливою. Культура оподаткування є частиною національної культури країни, пов'язана з діяльністю всіх учасників податкових правовідносин щодо повної та своєчасної сплати податків і зборів до бюджету, є показником ефективності система оподаткування [1].

У зв'язку з цим, оскільки рівень культури оподаткування залишається низьким, все більше виникає проблем, які потребують формування національної стратегії формування культури оподаткування учасників податкового процесу. Громадяни часто ігнорують країну і думають, що вони не зобов'язані платити податки. [2]

І навпаки, держава не чітко вказала їм, що оподаткування використовується для підвищення добробуту всього суспільства. Тому мають місце випадки ухилення громадян від сплати податків [2]. Для того, щоб податки сплачувалися в повному обсязі та вчасно, найкращим способом наповнення казни є підвищення рівня добровільної сплати податків. Водночас важливою передумовою ефективного функціонування системи оподаткування є знання населення щодо оподаткування. Громадяни розвинених країн чітко усвідомлюють необхідність і невідворотність сплати податків, що значно підвищило рівень добровільного оподаткування.

З точки зору міжнародних рейтингів, динаміка зовнішнього бачення економічних змін України за період 2013-2018 років наведена в таблиці 2.1. Індекс глобальної конкурентоспроможності – це масштабне наукове дослідження, проведене Всесвітнім економічним форумом.

Результатом цієї розвідки є рейтинг держав світу за індикатором економічної конкурентоспроможності. Позиція України в Індексі глобальної конкурентоспроможності у 2018 році займає 81-те місце серед 138 держав [4, с. 111].

Таблиця 2.2

Позиція України у міжнародних рейтингах

Назва рейтингу	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018
Індекс глобальної конкурентоспроможності	84	76	79	85	81
Індекс ведення бізнесу	137	112	96	83	101
Індекс економічної свободи	161	155	162	166	150
Індекс інвестиційної привабливості	2,12	1,87	2,57	2,88	3,03

Побіжно з цим варто зауважувати, за динамікою позиції України в рейтингу Doing Business у 2012-2017 рр., дозволено спостерегти позитивні зміни. Рейтинги України значно зросли не тільки в категорії «оподаткування», а й практично за всіма категоріями. За рівнем оподаткування Україна перебуває на 43 місці серед 190, число податків за рік – 5, загальна ставка податків – 37,8 (табл. 2.3.) [5].

Таблиця 2.3.

Порівняльна характеристика країн-сусідів України за показниками оподаткування (станом на поч. 2018 р.)

Країна	Рейтинг оподаткування	Кількість платежів в рік	Час (год. в рік)	Загальна ставка податків і внесків (від прибутку) %
Молдова	32	10	181	40,5
Румунія	42	14	163	38,4
Україна	43	5	327,5	37,8
Словаччина	49	8	192	51,6
Польща	51	7	260	40,5
Росія	52	7	168	47,5
Угорщина	93	11	277	46,5
Білорусь	96	7	184	52,9

Як помітно, за рейтинговими даними Doing Business у 2017 р. Україна серед держав-сусідів, посідає третє місце, тобто податковий тягар є порівняно задовільним. Структура категорії оподаткування визначається трьома

показниками, на які позначаються не лише на законодавчо затверджені до сплати податки за певними ставками, а й характер і вигляд їх сплати, вигоду адміністрування і квазіфіскальні платежі, які продукують навантаження на суб'єкта господарювання як на роботодавця. До прикладу, опрацюємо рейтинг держав за загальною ставкою податків і внесків у % від доходу (рис.2.2.).

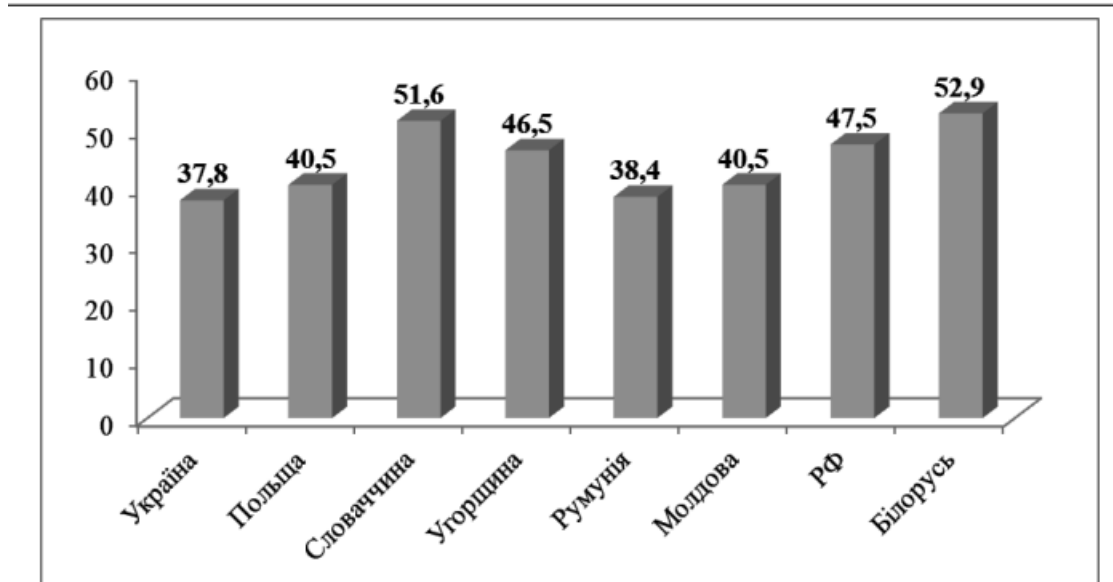

Рис. 2.2. Загальна ставка податків і внесків (від прибутку), %

Податкова система України за своєю будовою на нині не дуже розходиться від систем, притаманних розвинутим державам Європи. Це торкається як складу та структури, так і ступеня податків та відрахувань на соціальне страхування. Опосередковане оподаткування пересилує (ПДВ, акцизний податок, мито), оподатковуються доходи як юридичних, так і фізичних осіб, помітними є відрахування на соціальне страхування.

Основною вадою податкової системи є нестабільна, непрозора та складна нормативна база. Ці недоліки були частково усунені в рамках імплементації податкового законодавства України, але їх реалізація не вирішила проблем нестабільності та відсутності передбачуваності та наступності податкового законодавства. Тому поняття податкової культури включає діяльність платників податків та податкових інспекторів. При цьому вигідно розглядати такий вид діяльності: з одного боку, культура діяльності контролюючого органу має фундаментальний вплив на платників податків і створює додатковий тиск, з іншого боку, платники податків чинять певний тиск. про наглядовий орган.

Якщо цей тиск виходить за межі загальної культури, виникнуть конфлікти між платниками податків і податковими інспекторами. Звичайно, конфлікт між контролюючими органами спричинив затримку платників податків [6].

У 2020 році діяльність підрозділів аудиту ДПС України була націлена на:

- зниження тиску на старанних платників;
- підняття результативності контролю за найбільш ризиковими платниками податків;
- подальше поліпшення системи внутрішнього контролю якості;
- електронізацію процесів аудиту.

Зафіксовані недодержання проведених перевірок вказані у величині 17778 млн.грн.

Рис. 2.3. Результати проведених перевірок

Податково-правова база України є складною та несталою протягом останніх років, що, безперечно, негативно позначається на культуру оподаткування населення. Адже нерідко ухилення від сплати податків відбувається не через бажання уникнути сплати податків, а через нерозуміння певних законодавчих положень. Цей факт ще раз свідчить про необхідність підвищення якості роботи інформування громадськості Державної податкової служби та зосередження роботи податкових інспекторів на примиренні держави та народу, а не на виконанні суто фіскальних функцій. Соціальна результативність будь-якої системи обумовлена від кваліфікації працівників, їх

ставлення до професійної діяльності, етичних принципів і психологічних рис особистості. [9, с. 125].

У 2020 році до Державного податкового управління надійшло та оброблено понад 169 тис. електронних запитів на зведення стану розрахунків за бюджетом та цільовими фондами. З метою спрощення процедури відшкодування за помилки та/або переплати, Державна податкова служба відкрила послугу електронного повернення податків на один рік. оплата. Цього року послугою скористалося загалом 331 тис. осіб, з них 180 тис. осіб звернулися за поверненням податку, а 150 тис. громадян отримали право на відшкодування податку через декларації про майновий стан та доходи. Територіальним органом державної податкової служби опрацьовано 238 тис. заяв, на які було сформовано та подано до Мінфіну електронний звіт на 7,2 млрд грн. Також до Казначейства направлено електронних повідомлень на повернення податкової знижки на суму 311 млн. гривень.

З ціллю забезпечення методологічної складової функціонування чинної системи сплати податків і єдиного внеску на бюджетні та небюджетні рахунки та створення спрощеної системи з використанням єдиного рахунку протягом 2020 року розроблено 18 проєктів нормативно-правових та розпорядчих актів (3 проєкти постанови Кабінету Міністрів України, 6 наказів Міністерства фінансів України, 9 наказів ДПС) та 21 проєкт заявок на доопрацювання ІТС ДПС, з них щодо: створення нового функціоналу в ІТС «Податковий блок», ІТС «Електронний кабінет» щодо запровадження єдиного рахунку для сплати податків, зборів, платежів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; формування звітності в розрізі платників податків – юридичних осіб та джерел доходів – для органів місцевого самоврядування; завантаження до ІТС ДПС інформації Казначейства щодо сум надходжень податків, зборів, єдиного внеску та реквізитів рахунків на центральному рівні; внесення змін до ІТС «Податковий блок» та ІТС «Електронний кабінет» відповідно до вимог статті 4 Закону України від 04 грудня 2020 року № 1071-ІХ «Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на

період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». Також введено зміни в ІТС ДПС, якими виключено з послідовності нарахування пені за несвоєчасну сплату податків та на суми скорочення платниками податкових зобов'язань за період карантину через епідемію коронавірусу COVID-19.

З ціллю проведення контролю достовірності індикаторів, які позначаються на сальдо розрахунків платників з бюджетом та фондами та повноти їх відображення в ІТС ДПС організовано здійснення перевірки таких індикаторів станом на 01.09.2020.

Висновок до розділу 2

Головний недолік податкової системи – нестабільна, непрозора та складна нормативно-правова база. Ці недоліки були більш-менш усунуті в рамках реалізації додаткового законодавства України, але їх здійснення не вирішило проблему нестабільності, передбачуваності та наступності податкового законодавства. Отже, поняття податкової культури включає діяльність платників податків і податкових інспекторів. Вигідний такий вид діяльності: з одного боку, культура контролюючого органу має фундаментальний вплив на платників податків і створює додатковий тиск, з іншого боку, платники податків чинять певний тиск на наглядовий орган. Якщо цей тиск виходить за межі загальної культури, виникають конфлікти між платниками податків та податковими інспекторами.

З ціллю забезпечення методологічної складової функціонування чинної системи сплати податків і єдиного внеску на бюджетні та небюджетні рахунки та створення спрощеної системи з використанням єдиного рахунку протягом 2020 року розроблено 18 проєктів нормативно-правових та розпорядчих актів, та 21 проєкт-заявок на доопрацювання ІТС ДПС

РОЗДІЛ 3

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ В ПОСТПАНДЕМІЧНИХ УМОВАХ

3.1. Проблеми формування податкової культури у сучасного молодого покоління.

Діяння податкової культури є суттєвим на подальший розвиток оподаткування. Виходячи з підходу розвитку (як процесу усунення певних суперечностей), варто зауважити, що проблеми в контексті культури низького оподаткування:

1) соціальні конфлікти, що сформувалися між необхідністю соціального справедливого розподілу та перерозподілу соціального доходу та широким використанням ненормативних практик оподаткування;

2) існує суперечність між національними інтересами, спрямованими на регулювання соціально-економічного процесу за допомогою оподаткування, та низьким рівнем життя більшості населення, який швидко погіршується в умовах економічної кризи та значної частини тіньової економіки.

Культура оподаткування є складним соціально-економічним явищем, притаманним суспільству з ринковою економікою, і її рівень визначає фінансовий потенціал країни. Єдиної методики визначення поняття «податкова культура» вчені не мають, оскільки не на кожне дослідження з питань оподаткування уділяється достатньо уваги.

Зазвичай, аналізуючи податкову культуру, залучають питання менталітету, моралі, дисципліни. Їхня послідовність позначається в тому, що вони виробляють не лише вимоги до платників податків старанно реалізувати свої обов'язки, але і висунення подібних вимог до всіх членів податкових взаємин (до працівників податкових органів, представників влади, державних органів і т.д.). Варто зауважити, що, як продемонстрував здійснений аналіз, кожний науковець і учасник податкових взаємин осмислює податкову культуру по-своєму. Так, одні усвідомлюють податкову культуру відносно

вужьким поняттям: рівень відповідальності платника податків, його податкова свідомість. Інші допускають, що це поняття широке, залучаючи не лише прямо податкову правосвідомість суспільства, але і обумовлені між собою як офіційні, так і неофіційні інститути країни, позаяк в будь-яких податкових взаєминах не може приймати участь лише одна сторона. Результативність взаємодії окреслює результат взаємин. Так і податкова культура окреслюються в податковій поведінці платника (у взаємостосунках із фіскальними органами), де частина платників податків продукує повний податковий тягар, а частина скорочує його як законними (податкова оптимізація), так і незаконними способами (ухилення від сплати податків).

Отже, податкова культура включає як роботу платників податків, так і діяльність робітників контролюючих органів у галузі оподаткування в щільній взаємодії один з одним. Культура діяльності контролюючого органу має принципове діяння на платника податків, формуючи додаткові моменти тиску або заохочення; з другого боку, платники податків роблять певний тиск на фіскальні органи, зазначаючи характером своєї поведінки дії (зміна облікових відомостей, вжиток санкцій, проведення позапланових перевірок, оперативно-розшукові дії). Якщо даний тиск виходить за рамки загальної культури, то між платником податків і податковим інспектором постає суперечка. Отже, цю діяльність варто аналізувати у взаємозв'язку.

Безперечно, конфліктна ситуація в податковій інспекції веде до гальмування сплати податків платниками податків.

Зі зважанням вищезазначеного на рис. 1 представлені елементи, категорії і підсумок існування феномена податкової культури, що в сукупності показує її сутність.

Податкова культура (як одна з основних характеристик громадянського суспільства) є складовою загальнонаціональної культури (правової, економічної, політичної і фінансової), а отже, включає:

- 1) знання своїх прав і обов'язків у ході сплати податків (як частина правової культури), поглиблення знань і розуміння податкових результатів

господарської діяльності (як елемент економічної культури), тобто інтелектуальний рівень;

2) розуміння населенням всієї значущості для країни сплати податків (як складник політичної культури), оцінювання соціальної вагомості податкового законодавства і формування власного ставлення до податкової політики, роботи податкових органів як представників країни, тобто емоційно-психологічний рівень;

3) уміння послуговуватися правовим інструментарієм у практиці, доречне представлення податкової звітності (як частини фінансової культури), а також додержання етичних норм у комунікації з робітниками контролюючих органів, тобто поведінковий рівень.

Головним економічним поштовхом законослухняної поведінки платників податків є уникнення ефектів несплати податків. Для заохочення мотивації такої поведінки країна, зазвичай, проводить такі заходи: зменшення ставок за окремими податками, вжиток системи податкових вирахувань, підняття штрафних санкцій за недотримання податкового законодавства, зміна частоти цілеспрямованих податкових перевірок залежно від критеріїв загроз роботи платника податків тощо. Втім, варто зауважити, що всі ці заходи сприятимуть здійсненню очікуваного ефекту за умови паралельного підняття податкової письменності, а саме податкової культури. Діапазон проблем, що суперечать підняттю рівня податкової культури у будь-якій країні, є вкрай широким і різноманітним, в підніжжю яких буде конфлікт. Їх дозволено аналізувати, групуючи за різними критеріями, уточнюючи чи укрупнюючи їх, отож, по-перше, сконцентруємо увагу на основних проблемах, що властиві сьогочасному етапу розвитку економіки України та, по-друге, вимагають першочергового розв'язання.

Першорядними проблемами формування податкової культури є наступні:

1) значна кількість і різноманітність конфліктів у податковій галузі;

2) низька або часткова (навіть локальна) результативність вжитку засобів підняття рівня податкової культури, зумовлена розбіжністю потреб та механізмів сприйняття різних категорій громадян (молоді, фактичних, потенційних платників тощо), а також раком цілісної, зваженої програми формування зв'язків із населенням;

3) пасивність певних елементів податкової системи у час реформування (надто суб'єктного складника, приміром, контролюючих органів), складність зміни поведінкової моделі у сторону демократизації;

4) зниження ступеня поінформованості громадян та довіри до уряду в час повторюваних реформ, надто коли вони проводяться неупорядковано;

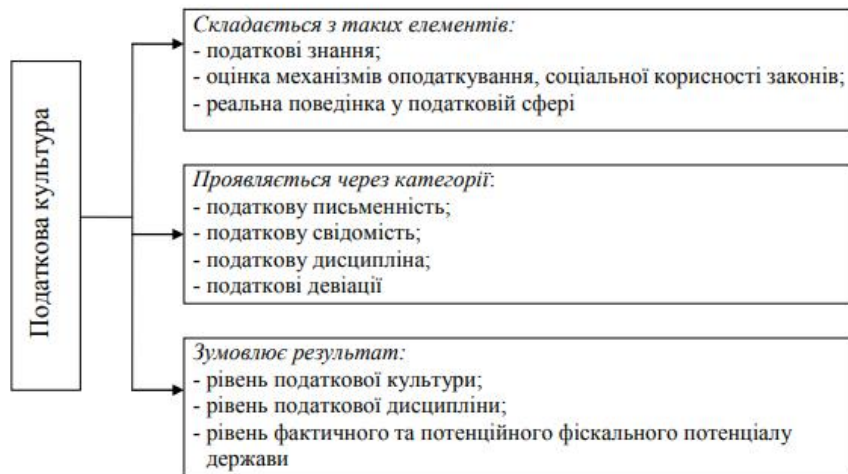

Рис. 3.1. Декомпозиція сутності податкової культури сучасної молоді

5) розвиненість незаконного сектора економіки та вираження фатальної податкової конкуренції тощо.

Взагалі-то, перелік можна продовжувати і далі, але причини наявного недостатнього рівня податкової культури і, як результат, податкової дисципліни, будуть широчіти у аспекті вищевказаних проблем.

На міркування конфліктологів, чільними причинами, що підбурюють конфлікт інтересів платників податків і контролюючих органів, є такі:

1) поділом розходів займається група людей, яка має владу і протриває усьому соціуму, що й продукує умови для неминучого конфлікту;

2) політична влада захищає існуючий економічний лад розподілу суспільного продукту, що неупереджено спричинює конфлікт у системі «влада – населення»;

3) у суспільстві функціонує висхідний ланцюжок взаємостосунків: гроші – влада – цінності – ритуал. Між цими елементами наявне протистояння інтересів супротивних соціальних груп, що продукує конфлікти в будові системи суспільних взаємин;

4) соціальний конфлікт є наслідком економічних взаємин, що пояснюється фактом засобів примусу, спричинених економічними, соціальними, правовими стосунками власності.

Значна кількість і різноманітність конфліктів у податковій галузі підтверджують доречність аналізу природи їх появи (рис. 3.2) [8, с. 354].

Рис. 3.2. Гіпотеза конфліктів у податковій сфері

Як помітно, такі конфлікти можуть поставати через факт колізій і питань у податковому законодавстві, механізмі здійсненні державних органів своїх призначень, несвоєчасності реформ, що проводяться, а також суб'єктивного чинника. Основоположну роль у регулюванні конфліктів виконують принципи

податкового законодавства, які включають способи розв'язання типових соціальних конфліктів, щонайбільше задовольняють усіх членів процесу оподаткування, визначають правові принципи дії контролюючих органів у галузі оподаткування і платників податків на демократичних засадах із вжитком громадського контролю. Останній має бути націлений на підкорення поведінки осіб соціальним очікуванням і вимогам зі зваженням досвіду розв'язання конфліктних ситуацій.

Посилювати податкову культуру і стимулювати платників податків до сприяння податкової дисципліни можна різними шляхами і системами заходів. Основним у цьому питанні є умотивований вибір тих, які допустимі для умов конкретної держави, ментальності, ступеня і якості життя, життєвого циклу економічного розвитку.

Пріоритетні вектори підняття рівня податкової культури в Україні наступні:

- 1) полегшення і поліпшення податкового законодавства;
- 2) підняття якості здійснення податкових процедур;
- 3) удосконалення механізму вирішення податкових спорів;
- 4) підняття якості інформування, розвиток податкового консультування населення, дисципліни та відповідальності;
- 5) забезпечення додержання робітниками фіскальних органів призначених етичних правил;
- 6) підняття іміджу фіскальної служби та престижу діяльності у контролюючих органах;
- 7) поліпшення системи взаємодії фіскальних органів із платниками податків та підняття її дієвості;
- 8) подальший розвиток електронних сервісів в процесі надання послуг фіскальними органами;
- 9) формування основ для системного виховання податкової культури наступних поколінь (економічне виховання молоді, соціальна реклама на податкову тематику; громадські тематичні заходи).

Як вже вказувалося, однією з суттєвих проблем підняття податкової культури є брак цілісної, зваженої програми формування зв'язків із населенням, що породжує низький ступінь довіри і конструктивної взаємодії контролюючих органів із платниками податків. Регулювання взаєморозуміння і відновлення довіри допустимо здобути тільки способом систематичної податкової політики і зусиль, націлених на інформування і переконання громадян. Це завдання варто починати здійснювати на основі призначення дієвої соціальної комунікації та збільшення соціальної відповідальності фіскальних органів. Лише з ефективністю даного кроку знизиться загроза надання опору податковим трансформаціям і переходу бізнесу в «тінь» у прийдешньому.

Варто зазначити, що вищевказані заходи будуть малоефективними без застосування принагідних законодавчих змін та інструментарію стосовно підняття податкової культури. Для здобутку фінансової стабільності країни і постачання економічної безпеки поліпшення податкового адміністрування варто здійснювати у взаємозв'язку з формуванням податкової культури соціуму та схвального іміджу фіскальної служби.

3.2. Оптимізаційні напрями формування податкової культури

Податкова культура видає собою сукупне поняття з багаторівневою структурою, яка залучає безліч зв'язків, взаємин і агентів впливу на процес оподаткування. Вона є компонентом загальної культури як окремої особи, так і суспільства загалом. Податкова культура – це певний рівень податкової самосвідомості в соціумі, при якому країна усвідомлює та уособлює податкову політику, що зважає на інтереси суспільства, а платники податків осмислюють необхідність здійснення обов'язку стосовно повної і своєчасної сплати законодавчо реальних податків, зборів (обов'язкових платежів) до бюджету. Податкова культура є найважливішою часткою поліпшення економічних взаємин між країною і населенням.

У профільній літературі процес формування податкової культури аналізують із двох позицій:

1) вартісний підхід – як процес, природно пов’язаний з формуванням ціни суспільних благ, якою випинаються податки. В цьому випадку варто казати про податкову культуру не тільки платників податків, а й держави [2, с. 98].

2) виховний підхід – як виховний процес, який окреслює формування у громадян держави податкової грамотності [12, с. 378].

Другий підхід в наукових джерелах прив’язує податкову грамотність з здійсненням громадянами України принуки сплачувати податки. Однак, на нашу думку, податкова культура позначається на ширший зріз суспільних взаємин, ніж податкові відносини, тобто зступає за межі тільки податкової грамотності. Так, ступінь податкової культури прямо позначається на рівень сплати комунальних платежів (незважаючи на те, що цей вид платежів не приймає до податків) – чим він вищий у державі, тим відповідальніше її громадяни підходять до даного обов’язку. Формування податкової культури варто уявляти у подібі постійного процесу взаємодії країни (в особі державних інституцій, державних службовців тощо) і соціуму (в особі всіх його інших членів), ціллю якого є ефективне діяння на податкову політику держави.

Побудова партнерських, взаємовигідних взаємин між державою і суспільством – запутане завдання, в підніжжя якого має бути складено ствердливий вітчизняний та чужоземний досвід. Тільки посилаючись на нього дозволено буде розробити реальні заходи стосовно реалізації механізмів підняття податкової культури.

У ході проведеного аналізу нами були виокремлені два глобальних вектори підвищення рівня податкової культури:

1) робота країни над валовим рівнем податкової культури пересічних громадян – платників податків;

2) діяльність держави з державними органами та посадовими особами цих органів, які обумовлені з адмініструванням різноманітних податків, зборів (обов’язкових платежів).

Опрацюємо запропоновані вектори підняття рівня податкової культури більш ґрунтовніше, із встановленням системи заходів, які підійдуть для їх здійснення на практиці в умовах сьогодення.

1. Починаючи розвідку першого вектору підвищення рівня податкової культури, варто виділити увагу на необхідності негайного кроку, який лежить у відновленні ступеня суспільної довіри. В Україні доволі гостро виникає питання довіри населення до своєї країни. Стабільні соціологічні розвідки [13; 15] вказують на, що рівень довіри безнастанно падає, люди не знають, на які «корисні справи» переходитимуть сплачені ними податки, не вбачають позитивних змін в житті соціуму, побутує стійка тенденція до зросту тієї групи осіб, яка переконана, що державний бюджет «використовується нерационально».

Винятково актуальним це питання є посліднім часом, коли по всьому світу почала розбігатись пандемія коронавірусної інфекції, викликаної вірусом SARS-CoV-2 (COVID-19). Побіжно з тим, коли всі держави впроваджують цілеспрямовану боротьбу з даною інфекцією, вакцинують мільйони своїх осіб протяжно тижнів, платять їм компенсації за примусові простои в діяльності, – в Україні вакцинація починає здійснюватися однією з останніх в Європі, закуплені вакцини не вселяють довіри громадян, число вакцинованих нараховувалось на початок 2021 р тільки десятки тисяч і загалом даний захід вже прийнято провальним, позаяк такий підхід до вакцинації та протидії пандемії в цілому не допустить запобігти черговим хвилям захворювання.

Чинно до звіту Economist Intelligence Unit «Coronavirus vaccines: expect delays» [24], опублікованого в січні 2021 року, Україна на відміну від інших держав Європи, які вакцинують всіх своїх громадян до кінця 2021 року, вакцинується не раніше початку 2023 року. Зазначимо, що бесіда йде про одноразову вакцинацію всього населення. В цьому разі необхідно зважати на те, що після вакцинації антитіла в організмі людини зберігаються впродовж тільки 6-12 місяців. До того ж країна, наголошуючи на проблемі захворювання, формує «Фонд боротьби з COVID-19», кошти з якого витрачаються пізніше на

вирішення інших питань, які не мають стосунку до боротьби з пандемією (так, із 66 млрд. грн. 35 млрд. грн. використано на реконструкцію, ремонт та утримання автомобільних доріг [22] і т.д.).

Після непрозорого для населення України вжитку коштів, Кабінет Міністрів України інформує про недостачу коштів на закупівлю вакцин. Приміром, планується відняти 6,5 млрд. грн. з бюджетної програми 2308060 «Реалізація програми держгарантій медичного обслуговування населення» [17], що є недопустимим вчинком, позаяк згідно цієї програми ліки одержують важкохворі українці, а також й онкохворі.

Вищезазначені приклади демонструють неефективність застосування бюджетних коштів в важких пандемічних умовах, в які потрапила Україна. Населення вловлює дані дії як очевидне ігнорування країною її повинностей по стосунку до них, що і викликає ігноруванням населенням свого обов'язку по сплаті податків, зборів (обов'язкових платежів) в бюджет країни.

Обернути довіру до країни можна при додержанні наступних вимог, які видаються населенням до країни в будь-якій розвиненій демократичній державі:

- законні і прозорі «правила гри», рівні для друзів і опонентів, що немислимо без судово-правової реформи (залучачи приведення поняття «справедливість» у чинність з засадами і практиками людиноцентричної правової країни);

- підзвітність влади, а також завдяки діючій і незалежній системі антикорупційних органів;

- однакий доступ до перспектив діставатися успіху законослухняним маршрутом і зводити кар'єру у бізнесі, на держслужбі чи у політиці на підвалинах, нехай і грубої, але прозорої і меритократичної (merit-based) конкуренції;

- політичне лідерство та додержання суспільних інтересів представниками влади;

– результативне врядування (good governance) та якість і доступність державних послуг, які б також зміцнювали легітимність податкового навантаження [23].

Наступний крок, який зобов'язаний бути реалізований в плані підвищення рівня податкової культури – це покращити процес інформування та консультування населення з питань діючого податкового законодавства. На нинішній день підняття податкової грамотності населення добродіє розміщення в податкових органах інформаційних стендів, у яких знаходиться поголоска про: головні витяги стосовно кінцевих змін у нормативно-правових актах; методику подання звітності; огляди вагомих проблем і т.п. На офіційних сайтах у спеціалізованих розділах вказано інформація про: плани та звіти функціонування; результати роботи; взаємодію з громадськістю; публічні заходи; регуляторну політику та ін. Однак цього все ще недостатньо. Практика, соціологічні опитування [21] демонструють те, що і нині багато платників податків замало поінформовані про ті зміни, які водяться до податкового законодавства, що суперечить їм здатною мірою осмислити свої права та обов'язки. У зв'язку з чим цей вектор податкових органів є затребуваним і далекосяжним для наступного вдосконалення та підняття його ефективності.

На зараз дуже актуально й необхідно змінити положення Податкового кодексу України доступними для оцінки пересічним громадянином України. На наш погляд, зступаючи зі світових тенденцій та розвитку людського суспільства, слід уділяти виняткову увагу інформуванню платників податків не курсом видання друкованого матеріалу (газет, журналів, буклетів і т.д.) і розміщення текстового інформування на офіційних ресурсах та пресі, а способом оприлюднення даних на телебаченні та відеохостингах (YouTube, Dacast, Vimeo та ін.). Потрібно пам'ятати, що вирішальна роль вістки поникає в наданні похвальної інформації, яка буде затребуваною платником податків.

Для вироблення ціннісних орієнтацій і мотивацій до здійснення всіх покладених на дану категорію осіб прав та обов'язків, потрібна систематична трансляція позитивної податкової вістки з урахуванням відзнак аудиторії

(малий, середній, великий бізнес, сфера діяльності тощо). Від того, наскільки грамотно, професійно, дохідливо буде запропонована інформація, обумовлена ефективність функціонування засобів інформування громадян. Випуск відеоматеріалів зобов'язаний здійснюватися на стабільній основі з ціллю розгляду положень податкового законодавства, надання відвітів на актуальні питання і т.п. Інформація має подаватися в загальнодоступній формі, відповідати на найбільш розповсюджені питання (в якості бази дозволено взяти податкові консультації), доводити їх зразками з практики.

Продовжуючи наш розгляд, необхідно наголосити на необхідності розробки та ухвалення спільної для всіх зацікавлених сторін Стратегії податкової грамотності населення. Така Стратегія зобов'язана уніфікувати, узгодити та інтегрувати надриви державних органів, бізнесу та громадянського суспільства, націлені на підняття податкової грамотності на національному рівні.

В основу Стратегії мають бути покладені євроінтеграційні прагнення країни, адже повноправне членство в Європейському Союзі – стратегічна ціль України, закріплена в Конституції.

Стратегія податкової грамотності населення має бути націлена на розв'язок наступних основних завдань:

1) організація системи податкової освіти та просвіти для всіх категорій населення країни.

Для цього необхідно:

– створення навчальних, методичних та освітніх матеріалів;
– здійснення в дитячих дошкільних установах ігрових конкурсів та змагань під девізом «Як мені мама пояснила, що таке податки»;

– вбудовування питань, обумовлених із податковою грамотністю, в якості ілюстраційних матеріалів до прилеглих шкільних предметів та вжиток факультативів «податкова грамотність і культура», «основи оподаткування» та ін.;

– виконання заходів, скерованих на внесення до програми обов'язкової вищої освіти предметів, що торкаються податкової освіти, планування податків та керівництва ними;

– створення центрів податкової освіти, які здійснюють регулярні освітні заходи та консультації для громадян й організацій. Такі центри можуть формуватися на базі територіальних відділень органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, вищих навчальних закладів, за сприяння громадських та освітніх установ і комерційних організацій. Варто нагадати, що з 1 вересня 2013 року спецкурс під назвою «Основи податкових знань» стали викладати (за вибором) для учнів 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів. Під нього була розроблена спеціальна програма й посібник. Спецкурс ознайомлював учнів з основами оподаткування, допускав практично скерувати вивчення економіки у загальноосвітніх навчальних закладах. Планувалось звільня вводити предмет «Основи податкових знань», в якості обов'язкового, для учнів 9-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів. Однак в подальші роки ця ініціатива не одержала державної підтримки та розвитку. Серед ствердних моментів дозволено також зауважити наявність дисципліни «Основи податкової грамотності», яку студенти обирають для розучування в окремих ВНЗ економічного спрямування. Але ця дисципліна навіть в цих закладах є вибірковою, а не обов'язковою.

2) розробка кодексів етики професійної поведінки всіх категорій державних службовців, для яких вони ще не розроблені, та оновлення таких кодексів для всіх інших категорій державних службовців. Так, Кодексу професійної етики робітника Державної податкової служби України [9] вже понад 14 років. При цьому керівництво ДПС України, замість акцентування уваги Кодексу, ухвалює в 2019 році Правила етичної поведінки в органах Державної податкової служби [16].

2. Другий напрямок – це діяльність країни з державними органами та службовими особами цих органів, які обумовлені з адмініструванням різноманітних податків, зборів (обов'язкових платежів). Виняткова увага має

акцентуватись кадровому складу Державної податкової служби України та Державної митної служби України. Варто безперервно актуалізувати систему підготовки та перепідготовки високопрофесійних податкових і митних кадрів адекватно до високих світових та європейських норм, а також створювати, підтримувати й стимулювати різні форми продовження самоосвіти впродовж усієї професійної поведінки співробітників податкових і митних органів. Що торкається підготовки та перепідготовки, то в цьому випадку виняткову увагу варто надати рівню професійної майстерності викладачів профільних ВНЗ: Університету державної фіскальної служби України, Університету митної справи та фінансів та ін. По-перше, назріла потреба: введення в даних навчальних закладах освітніх стандартів і навчальних матеріалів найвищої якості; зміна стилю викладання, переходу від лекційно-семінарської моделі до нових освітніх технологій – тренінгів, ділових ігор, податкових та митних проєктів, постановки й розв'язку ситуаційних завдань і т.п. По-друге, слід підняти рівень взаємодії профільних ВНЗ з тими органами, до діяльності в яких вони втілюють підготовку та перепідготовку фахівців. Введення практиків в освітній процес дасть майбутнім фахівцям податкової та митної галузей своєчасно реагувати і збагачуватися знаннями при зміні пріоритетів державної податкової політики, результатом чого стане і переміна ціннісних засад освіти.

Отже, підвищення рівня податкової культури – витратний і складний процес. Його ініціатором передусім має бути сама країна, позаяк вона і є основним стейкхолдером розвиненої і високої податкової культури свого населення.

В Україні ж прозирає зворотний підхід: процес підняття грамотності громадян у галузі оподаткування здійснюється завдяки ініціативам знизу, діяльності громадських та комерційних організацій, націлених на надання допомоги населенню у справах, обумовлених зі сплатою податків, або підприємцям у справах ведення бізнесу з погляду податкового права зокрема, і щодо фінансових питань – загалом. Кожна з цих організацій переслідує власну мету. Так, громадські організації, працюючи з громадянами, «відпрацьовують»

одержані гранти, «освоюють» виділені гроші, комерційні – збільшуючи грамотність населення, завбачають своєю ціллю пошук потенційних клієнтів для надання їм оплачуваних послуг з податкового консультування, комплексного юридичного супроводу бізнесу і т.п. Країна зобов'язана взяти під контроль ці ініціативи та зорієнтувати їх, означити загальні цілі формування податкової культури громадян країни, приладнати щодо цілей права, обов'язки та відповідальність громадських та комерційних організацій.

Висновок до розділу 3

Становлення правової держави і формування високого рівня культури нездійсненні без активного, доступного, гласного і масштабного інформування громадян. Правова інформація є неминучою умовою профілактики правового нігілізму серед населення країни. Постачання координації науково-дослідних установ і органів влади, функціонування законодавчої влади в затвердженні законності й правопорядку, в поширенні правових знань, а також практика податкових консультантів, аудиторів, юридичних, адвокатських об'єднань і центрів правової допомоги зобов'язані добродіяти загалом поліпшенню правосвідомості, відмові від деформованих принципів моралі й підняттю податкової культури в суспільстві. Однією з визначальних проблем зостається доволі невисока думка населення про необхідність сплати податків. Отож, увагу варто приділити встановленню продуктивної соціальної комунікації та посиленню соціальної відповідальності фіскальних органів. Основним свідченням нового рівня кооперації країни і платників податків має стати професіоналізм і обопільна відповідальність, висока податкова культура і податкова дисципліна.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження допускає зробити наступні висновки:

1. У науковій літературі наявні різні дефініції податкової культури. "Податкова культура — це частина загальнонаціональної культури країни, пов'язана з діяльністю учасників відносин, регульованих законодавством про податки та збори та державою, яка відображає рівень знань та дотримання податкового законодавства, правильність обчислення, повноти і своєчасності сплати до бюджету податків, зборів та інших платежів, знання своїх прав, виконання своїх обов'язків, та як така, що включає в себе розуміння всіма громадянами», «Податкова культура - це сукупність суб'єктивних та об'єктивних чинників поведінки платника податків. Форм взаємовідносин платників податків з органами податкової служби. Що сприяє гармонійному, еволюційному розвитку податкової системи країни» «Податкова культура - своєчасна сплата податків і обов'язкових відрахувань до державних цільових фондів у терміни, що встановлюються законодавчими та нормативними документами».

2. Про невисокий рівень податкової культури вказують ухилення платниками податків від нарахування та сплати, а також збільшення податкових правопорушень та податкових проступків. Якщо у розвинених державах людина, що уникає сплати податків визнає громадський осуд, то в нашій країні ще вкрай невисокий рівень податкової культури, щоб соціум засуджував тих, хто сторонитиметься від сплати податків. Багато платників податків не вбачають тієї моральної вини, уникаючи сплати податків, яку б вони усвідомили, взявши валізу їхнього сусіда чи прямо потрапивши в державну казну. Вони забувають, що їхнє сторонення від сплати податків, звелить наростити стягнення податків з добросовісних платників податків. У цьому постають психологічні ознаки платників податків: світогляд, переконання, бажання, інтереси.

3. Податкова політика видає собою систему взаємин, що формуються між платниками податків і країною з приводу другорядного перерозподілу доходів. Втім допоки громадяни, не будуть вірити одне одному, як громадини і як суб'єкти економічної діяльності, – ні економіка, ні країна не будуть спроможні функціонувати продуктивно. Отож, в плані формування податкової культури податкова політика має бути наслідком суспільного вибору, показом відродження духу, відчуттям спільної цілі у суспільстві вільних у своєму виборі громадян.

4. Основною вадою податкової системи є нестабільна, непрозора та складна нормативна база. Ці недоліки були частково усунені в рамках імплементації податкового законодавства України, але їх реалізація не вирішила проблем нестабільності та відсутності передбачуваності та наступності податкового законодавства. Тому поняття податкової культури включає діяльність платників податків та податкових інспекторів. При цьому вигідно розглядати такий вид діяльності: з одного боку, культура діяльності контролюючого органу має фундаментальний вплив на платників податків і створює додатковий тиск, з іншого боку, платники податків чинять певний тиск. про наглядовий орган. Якщо цей тиск виходить за межі загальної культури, виникнуть конфлікти між платниками податків і податковими інспекторами. Звичайно, конфлікт між контролюючими органами спричинив затримку платників податків.

5. Головним економічним поштовхом законслухняної поведінки платників податків є уникнення ефектів несплати податків. Для заохочення мотивації такої поведінки країна, зазвичай, проводить такі заходи: зменшення ставок за окремими податками, вжиток системи податкових вирахувань, підняття штрафних санкцій за недотримання податкового законодавства, зміна частоти цілеспрямованих податкових перевірок залежно від критеріїв загрози роботи платника податків тощо.

6. Для вироблення ціннісних орієнтацій і мотивацій до здійснення всіх покладених на дану категорію осіб прав та обов'язків, потрібна систематична

трансляція позитивної податкової вістки з урахуванням відзнак аудиторії (малий, середній, великий бізнес, сфера діяльності тощо). Від того, наскільки грамотно, професійно, дохідливо буде запропонована інформація, обумовлена ефективність функціонування засобів інформування громадян. Випуск відеоматеріалів зобов'язаний здійснюватися на стабільній основі з ціллю розгляду положень податкового законодавства, надання відвітів на актуальні питання і т.п. Інформація має подаватися в загальнодоступній формі, відповідати на найбільш розповсюджені питання (в якості бази дозволено взяти податкові консультації), доводити їх зразками з практики.